

**รายงานผลการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19
จากองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checker) ในไทย**

โดย

พรรษาสิริ กุหลาบ
ทัตเทพ ดีสุคนธ์
มัทนา ปัญญาคำ

27 กรกฎาคม 2564

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ก. วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา	4
ข. ผลการวิเคราะห์เนื้อหาจากองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checker) ในไทย	7
1) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center)	
2) Cofact	18
3) AFP Fact Check	27
4) ชัวร์ก่อนแชร์	39
ค. ผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้รับความสนใจสูงจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และ Cofact	47
ง. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	50
1) ภาพรวมของเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโควิด-19	50
2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	55

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ 1 : แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา (Coding Scheme)	4
ตารางที่ 2 : เนื้อหาการแจ้งเตือนของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่มียอด engagement สูงสุด 10 อันดับ	47
ตารางที่ 3 : เนื้อหาการแจ้งเตือนของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่มีการเผยแพร่ซ้ำมากที่สุด 5 อันดับ	48

ตารางที่ 4 : เปรียบเทียบสัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับ สถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ fact-checker ตรวจสอบ	50
ตารางที่ 5 : เปรียบเทียบสัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับโรค โควิด-19 ที่ fact-checker ตรวจสอบ	51
ตารางที่ 6 : เปรียบเทียบสัดส่วนแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบ เนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 ของ fact- checker	54

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ 1 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด- 19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม	7
ภาพที่ 2 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด- 19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564	8
ภาพที่ 3 : ตัวอย่างการเผยแพร่คำเตือนเนื้อหาเกี่ยวกับ สถานการณ์การติดเชื้อ	9
ภาพที่ 4 : ตัวอย่างการเผยแพร่คำเตือนเนื้อหาเกี่ยวกับ สถานการณ์การติดเชื้อ	10
ภาพที่ 5 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อ	11
ภาพที่ 6 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อ	11
ภาพที่ 7 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับการ แพร่เชื้อ การป้องกัน และการ รักษาโรค จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม	12

ภาพที่ 8 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับการป้องกันการติดเชื้อและรักษาโรค	12
ภาพที่ 9 : แผนผังแสดงสัดส่วนของวิธีการสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม	13
ภาพที่ 10-11-12 : ตัวอย่างการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางส่วนเข้ากับข้อมูลที่เป็นเท็จ (false connection)	14
ภาพที่ 13 : ตัวอย่างเนื้อหาที่อาจเกิดจากการตีความคลาดเคลื่อน	15
ภาพที่ 14 : เนื้อหาจากการรายงานของสื่อมวลชนที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแจ้งเตือนว่าเป็น “ข่าวปลอม”	15
ภาพที่ 15 : แผนผังแสดงสัดส่วนของลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม	16
ภาพที่ 16 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมใช้ตรวจสอบเนื้อหา	17
ภาพที่ 17 : ตัวอย่างข้อสรุปของการตรวจสอบซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อมูลที่ยกมาอ้างอิงเป็นหลักฐาน	19
ภาพที่ 18 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก Cofact	19
ภาพที่ 19 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคจาก Cofact	20
ภาพที่ 20 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับสมุนไพรที่สามารถป้องกันและรักษาโรคโควิด-19 ได้	21
ภาพที่ 21 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาวัคซีนโควิด-19	22

ภาพที่ 22 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาหลอกลวงซึ่งแปลมาจากภาษาต่างประเทศ	23
ภาพที่ 23 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก Cofact ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564	24
ภาพที่ 24 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ Cofact ใช้ตรวจสอบเนื้อหา	25
ภาพที่ 25 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก AFP Fact Check	27
ภาพที่ 26 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก AFP Fact Check ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564	28
ภาพที่ 27 : แผนผังแสดงสัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคโควิด-19 จาก AFP Fact Check	28
ภาพที่ 28 : แผนผังแสดงสัดส่วนของวิธีการสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก AFP Fact Check	29
ภาพที่ 29 : แผนผังแสดงสัดส่วนของลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก AFP Fact Check	30
ภาพที่ 30-31 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาที่น่าภาพมาอธิบายเหตุการณ์ผิดบริบท (false context)	31
ภาพที่ 32-33 : ตัวอย่างเนื้อหาที่เชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางส่วนเข้ากับข้อมูลที่เป็นเท็จ (false connection)	32

ภาพที่ 34-35 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาที่ถูกตัดต่อและ เสริมแต่ง (manipulated & fabricated content)	33
ภาพที่ 36 : ตัวอย่างเนื้อหาที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด (misleading content) ซึ่งผลิตโดยสื่อมวลชน	34
ภาพที่ 37 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ AFP Fact Check ใช้ตรวจสอบเนื้อหา	35
ภาพที่ 38 : ตัวอย่างการตรวจสอบข้อมูลจากผู้โพสต์เนื้อหา โดยตรง	36
ภาพที่ 39 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาด้วยการสืบค้นภาพ และวิดีโอ และฐานข้อมูลจาก Google Maps	37
ภาพที่ 40 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโค วิด-19 จากซัวร์ก่อนแชร์	39
ภาพที่ 41 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโค วิด-19 จากซัวร์ก่อนแชร์ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564	40
ภาพที่ 42 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับการ แพร่เชื้อ การป้องกัน และการ รักษาโรค จากซัวร์ก่อนแชร์	40
ภาพที่ 43-44 : ตัวอย่างการนำเสนอความรู้และข้อควรระวัง เกี่ยวกับการใช้หน้ากากอนามัย	41
ภาพที่ 45-46 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับคุณสมบัติ ของฟ้าทะลายโจร	42
ภาพที่ 47-48 : ตัวอย่างการอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความ เสี่ยงจากการใช้เทคโนโลยีในช่วง โควิด-19	42

ภาพที่ 49-50 : ตัวอย่างการนำเสนอวิธีและเทคนิคในการ ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19	43
ภาพที่ 51 : แผนผังแสดงสัดส่วนของวิธีการสร้างเนื้อหา เกี่ยวกับโควิด-19 จากชัวร์ก่อนแชร์	43
ภาพที่ 52 : แผนผังแสดงสัดส่วนของลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับโค วิด-19 จากชัวร์ก่อนแชร์	44
ภาพที่ 53 : การตรวจสอบเนื้อหาซึ่งมีที่มาคล้ายกับการรายงาน ข่าวของสื่อมวลชน	44
ภาพที่ 54 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ชัวร์ก่อน แชร์ ใช้ตรวจสอบเนื้อหา	45
ภาพที่ 55 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาจากแหล่งอ้างอิงที่มี ความทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงาน ที่ถูกกล่าวอ้างว่าสั่งการ และผู้เชี่ยวชาญ	46

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checker) ในไทย

ก. วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ตรวจสอบโดยองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact-checker) ในไทยออกเป็น 4 หมวด ตามรายละเอียดในตาราง 1 เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2563 – 30 มิถุนายน 2564

ตารางที่ 1 : แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา (Coding Scheme)

ที่	ประเด็นวิเคราะห์	รายละเอียดสำหรับการเข้ารหัส (code) ข้อมูล	ขอบเขตของเนื้อหา
1	หัวข้อของเนื้อหา (Topics) แบ่งเป็น 7 กลุ่ม	a. การแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค (Transmission, Preventions & Protections)	ที่มาของไวรัส วิธีการติดต่อ และแพร่กระจาย วิธีการ/อาหาร/สมุนไพร/สินค้าที่ใช้ในการตรวจสอบและป้องกันโรค วัคซีน/เทคโนโลยี /ยาสำหรับป้องกันและรักษาโรค
		b. การรายงานสถานการณ์ การติดเชื้อ (Situation Reports)	การพบผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วย ผู้เสียชีวิต คลัสเตอร์การติดเชื้อ

ที่	ประเด็น วิเคราะห์	รายละเอียดสำหรับ การเข้ารหัส (code) ข้อมูล	ขอบเขตของเนื้อหา
		c. นโยบายและ มาตรการ ของภาครัฐ (Government Policies & Measures)	นโยบายและมาตรการของ ภาครัฐ (รัฐบาล หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ) ในการป้องกัน การติดเชื้อและการระบาด รวมถึงการช่วยเหลือเยียวยาผู้ ได้รับผลกระทบ
		d. สถานการณ์/ มาตรการ ใน ต่างประเทศ (Global Situations & Responses)	การรายงานสถานการณ์การ ระบาด ในต่างประเทศ แนวทางการ จัดการของรัฐบาล ประเทศต่าง ๆ รวมถึงองค์กร ระหว่างประเทศ
		e. ผลกระทบจากโค วิด (Impact of COVID-19 Pandemic)	ผลกระทบต่อภาคส่วนต่าง ๆ การรับมือ ต่อการระบาดของประชาชน และภาคเอกชน
		f. การบริจาค โปรโมชัน และความ ช่วยเหลือจากเอกชน (Donations & Promotions)	การรับบริจาค โปรโมชัน/แนว ทางการให้บริการ ในช่วงโควิดของบริษัทเอกชน การช่วยเหลือ และเยียวยาของภาคเอกชน/ มหาวิทยาลัย
		g. อื่น ๆ (Others)	ประเด็นอื่น ๆ ที่ไม่เข้าข่าย ข้างต้น

ที่	ประเด็นวิเคราะห์	รายละเอียดสำหรับการเข้ารหัส (code) ข้อมูล	ขอบเขตของเนื้อหา
2	วิธีการสร้างเนื้อหา* (Methods) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม	a. เนื้อหาเป็นข้อเท็จจริง (True)	fact-checker ตรวจสอบกับแหล่งอ้างอิงแล้ว สรุปว่าเป็นข้อเท็จจริง มีหลักฐานสนับสนุน เชื่อถือได้ ส่งต่อได้
		b. เนื้อหาที่เชื่อมโยงข้อเท็จจริง บางส่วนเข้ากับข้อมูลที่เป็นเท็จ (False Connection)	ครอบคลุมเนื้อหาที่ fact-checker อธิบายว่ามีข้อเท็จจริงบางส่วน แต่นำไปเชื่อมโยงกับ เนื้อหาที่เป็นเท็จ
		c. เนื้อหาที่เชื่อมโยงผิดบริบท (False Context)	ครอบคลุมเนื้อหาที่ fact-checker อธิบายว่า ข้อความแต่ละส่วนหรือเนื้อหา กับภาพที่นำเสนอเป็นคนละบริบทกัน เช่น ใช้ภาพเหตุการณ์จริง เพื่อมาอธิบายเหตุการณ์อื่น
		d. เนื้อหาที่บิดเบือนหรือ ถูกแต่งขึ้นมา (Manipulated & Fabricated Content)	ครอบคลุมเนื้อหาที่ fact-checker อธิบายว่าเป็นข้อมูลเท็จ เนื่องจากถูกตัดต่อ ปลอมแปลง หรือแต่งเรื่องขึ้นมาโดยไม่มี หลักฐานสนับสนุน
		e. ไม่สามารถจัดหมวดหมู่ได้ (Unable to Classify)	เนื้อหาเป็นความคิดเห็นหรือการคาดการณ์ แต่ fact-checker ระบุว่าเป็นข้อเท็จจริง หรือเป็นข้อมูลเท็จ

ที่	ประเด็น วิเคราะห์	รายละเอียดสำหรับ การเข้ารหัส (code) ข้อมูล	ขอบเขตของเนื้อหา
3	ลักษณะ เนื้อหา (Types of Content) แบ่งเป็น 5 กลุ่ม	a. การรายงานข่าวที่ ระบุว่า มาจาก สื่อมวลชน b. ข้อความที่ถูกส่งต่อ ทาง โซเชียลมีเดีย c. ภาพหรือคลิปที่ถูก ส่งต่อ ทางโซเชียล มีเดีย d. พื้นที่การสื่อสาร ทั่วไป e. อื่น ๆ	
4	แหล่ง อ้างอิง (Referenc es)** แบ่งเป็น 8 กลุ่ม	a. หน่วยงานราชการ ที่รับผิดชอบ เชิง นโยบาย/พื้นที่	เป็นศูนย์กลางในการรวบรวม ข้อมูล สามารถ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ ที่เกิดขึ้นได้ เช่น กระทรวง สาธารณสุขให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สถานการณ์การระบาด
		b. องค์กร/บุคคลที่ถูก กล่าวอ้าง ว่าเป็น ผู้กระทำการ	เป็นองค์กร หน่วยงาน หรือ บุคคลที่ถูก กล่าวอ้างในเนื้อหาว่ากระทำ การอย่างใด อย่างหนึ่ง และชี้แจงเกี่ยวกับ การกระทำนั้น เช่น หน่วย ราชการของจังหวัดชี้แจงว่ายัง ไม่ได้ ยกเลิกมาตรการคัด กรองการเดินทาง

ที่	ประเด็นวิเคราะห์	รายละเอียดสำหรับการเข้ารหัส (code) ข้อมูล	ขอบเขตของเนื้อหา
		c. ผู้เชี่ยวชาญ	ให้ข้อมูลในฐานะผู้มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เช่น กรมควบคุมโรคอธิบายเรื่องวิธีการแพร่กระจายเชื้อไวรัส
		d. สื่อมวลชน e. fact-checker f. ผู้มีอิทธิพลทางออนไลน์ (online influencer) g. การสืบค้น/ตรวจสอบข้อมูลย้อนหลัง h. อื่น ๆ i. ไม่ระบุแหล่งอ้างอิง	

หมายเหตุ:

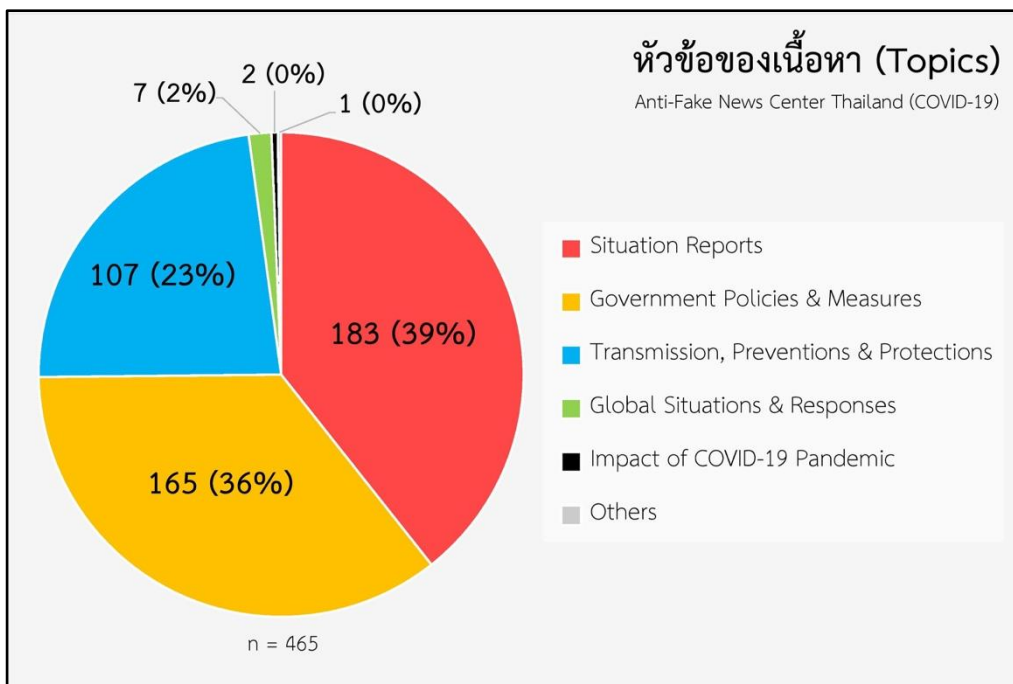
* ปรับปรุงจาก Claire Wardle & Hossein Derakhshan. (2018). Thinking about 'information disorder': formats of misinformation, disinformation, and mal-information. In: Cherilyn Ireton & Julie Posetti (eds). *Journalism, 'Fake News' & Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training*. Paris: UNESCO, 43-53.

** หมายถึงแหล่งข้อมูลที่ fact-checker นำเนื้อหาไปตรวจสอบว่าเป็นข้อมูลจริงหรือเท็จ

ข. ผลการวิเคราะห์

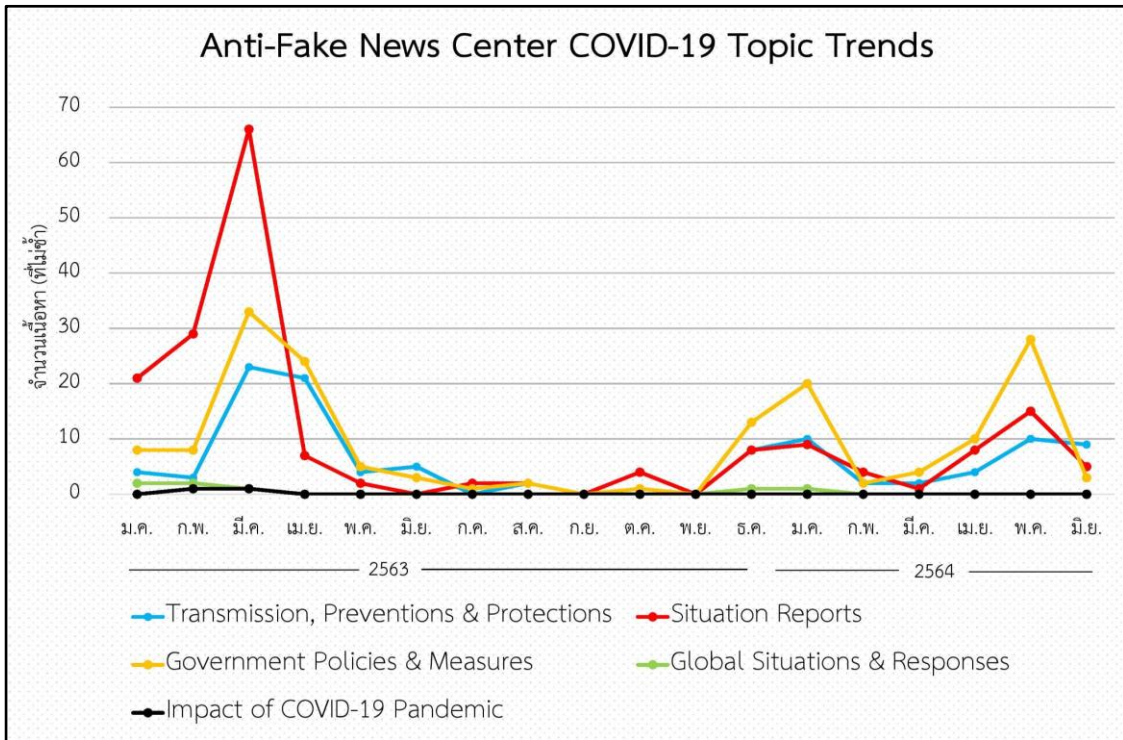
1) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center)

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 ที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม นำมาตรวจสอบและแจ้งเตือนตั้งแต่ เดือนมกราคม 2563 ถึงเดือน มิถุนายน 2564 จำนวน 465 เรื่องพบว่าหัวข้อที่พบมากที่สุดคือ การ รายงาน สถานการณ์การติดเชื้อ จำนวน 183 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 39 ตามด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการ ของรัฐบาลไทยในการ จัดการกับการระบาด และช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ จำนวน 165 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 36 ขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การ ป้องกัน และการรักษาโรคมะเร็ง 107 เรื่องหรือร้อยละ 23 ส่วนเนื้อหา เกี่ยวกับสถานการณ์ นโยบาย และมาตรการในต่างประเทศ รวมถึง องค์กรระหว่างประเทศ และเนื้อหาเกี่ยวกับผลกระทบจากการระบาด ของ โควิด -19 รวมกันไม่ถึง ร้อย ละ 10 ของ เนื้อหา ที่เผยแพร่ทั้งหมด

*ภาพที่ 1 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก
ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม*

การวิเคราะห์แนวโน้มของเนื้อหาที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ตรวจสอบและแจ้งเตือนพบว่า ปริมาณเนื้อหาจะเพิ่มขึ้นในช่วงการระบาดระลอกใหญ่ที่มีผลกระทบในวงกว้าง โดยจำนวนเนื้อหาที่แจ้งเตือน สูงขึ้นในช่วงเดือนมกราคม - มีนาคม 2563 ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ในเวลานั้นที่ไทยพบผู้ป่วยรายแรก ซึ่งเป็นชาวจีนจากเมืองอู่ฮั่น หลังจากนั้นก็พบการติดเชื้อในประเทศในช่วงปลายเดือนมกราคม เป็นต้นมา ก่อนจะเกิดการแพร่กระจายเชื้อแบบกลุ่มก้อน (คลัสเตอร์) จากสถานบันเทิงย่านทองหล่อและสนามมวย ลุมพินีในเดือนมีนาคม จากนั้นจึงลดลง แล้วมาเพิ่มขึ้นอีกครั้งในช่วงเดือนธันวาคม 2563 - มกราคม 2564 ซึ่งพบผู้ติดเชื้อในประเทศจากกลุ่มผู้ลักลอบข้ามชายแดนไทย-เมียนมา และการระบาดจากคลัสเตอร์ตลาดสด อาหารทะเลที่สมุทรสาคร หลังจากนั้นก็มาพุ่งขึ้นอีกครั้งในการระบาดระลอก 3 ที่เริ่มจากคลัสเตอร์ สถานบันเทิงย่านทองหล่อมายังชุมชนแออัดกับแคมป์แรงงานก่อสร้างในกรุงเทพมหานคร และกระจายไป ในจังหวัดอื่น ๆ ในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2564

ภาพที่ 2 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564

ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อมีมากกว่าเนื้อหาอื่น ๆ ในช่วงเดือนมกราคม - มีนาคม 2563 และเป็นจำนวนเนื้อหาที่มีการแจ้งเตือนสูงสุด แต่หลังจากนั้นพบว่าเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ การติดเชื้อมีจำนวนลดลง อย่างไรก็ตาม แม้เนื้อหาประเภทนี้จะเพิ่มขึ้นอีกในการระบาดระลอกที่ 2 และ 3 แต่ก็ไม่มากเท่ากับเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการของรัฐที่เพิ่มสูงขึ้นในการระบาดระลอกหลัง เนื่องจากเป็นช่วงที่รัฐประกาศแนวทางที่หลากหลายในการควบคุมการระบาด เช่น การแบ่งพื้นที่ตามระดับ การระบาด การล็อกดาวน์ด้วยการปิด-จำกัดเวลาใช้สถานที่และลดการเดินทาง การบังคับใส่หน้ากากอนามัย เพื่อป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ รวมถึงแนวทางการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบต่าง ๆ อีกทั้งหลายครั้ง หน่วยงานรัฐแต่ละระดับก็ออกประกาศที่ขัดแย้งกัน หรือมีปัญหาเกี่ยวกับระบบเทคโนโลยี

สำหรับการเข้าถึง มาตรการช่วยเหลือเยียวยา ทำให้ประชาชนสื่อสาร
ข้อมูลที่ได้รับมาด้วยความสับสน

ข้อค้นพบนี้อาจแสดงให้เห็นว่า ในช่วงแรกของการระบาดของ
โรคอุบัติใหม่ที่ข้อมูลเกี่ยวกับ การแพร่กระจายเชื้อและการป้องกันการ
ติดเชื้อมีไม่แพร่หลายมากนัก ประชาชนต้องการทราบว่าพบผู้ติดเชื้อ
และการแพร่กระจายที่ใดบ้างเพื่อจะได้หลีกเลี่ยงและป้องกันตนเอง จึง
เป็นไปได้ว่าเมื่อประชาชนได้รับข้อมูล เกี่ยวกับการพบผู้ติดเชื้อและ
แพร่กระจายเชื้อก็จะส่งต่อเพื่อเตือนภัยให้คนใกล้ชิดหรือชุมชนช่วยกัน
เฝ้าระวัง ถึงข้อมูลจะไม่มีรายละเอียดหรือได้รับการยืนยันว่าตรวจสอบ
แล้วก็ตาม ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับลักษณะ ของเนื้อหาที่พบว่ามีมักจะ
เป็นข้อความที่โพสต์หรือส่งต่อกันทางโซเชียลมีเดีย ซึ่งสามารถทำได้
ง่ายและรวดเร็ว โดยไม่ต้องพิจารณารายละเอียดอื่น ๆ ขณะที่เนื้อหาที่มี
ภาพและคลิปประกอบ หรือเนื้อหาที่มีรูปแบบเหมือน การรายงานของ
สื่อมวลชนอาจเสริมความน่าเชื่อถือของข้อความได้ แต่ก็ต้องอาศัยการ
พินิจพิเคราะห์เพิ่มเติม อีกทั้งยังอาจถูกลดความน่าเชื่อถือได้หากผู้รับ
สารได้ตรวจสอบแล้วพบว่า เป็นข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด
หรือเป็นข้อมูลเท็จ ตัวอย่างเช่น กรณีการส่งต่อข้อความผ่านเฟซบุ๊กแจ้ง
ข่าวสารการระบาดของเชื้อโควิด ที่อำเภอแห่งหนึ่งในจังหวัดสุโขทัย
และจังหวัดพิษณุโลก โดยระบุว่า มีผู้ติดเชื้อรวมแล้วกว่า 26 ราย ซึ่งใน
กรณีนี้กระทรวงสาธารณสุขได้ออกมาชี้แจงว่าเป็น “ข่าวปลอม” โดย
ระบุเพียงว่ายังไม่มีรายงาน การติดเชื้อ แต่ไม่ได้ชี้แจงหลักฐานอื่น ๆ
เพิ่มเติม (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 9 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 3 : ตัวอย่างการเผยแพร่คำเตือนเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อ

(ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 9 มีนาคม 2563)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือ การส่งต่อภาพอินโฟกราฟิกผ่านเฟซบุ๊กที่ระบุว่า กระทรวงสาธารณสุข แบ่งระดับความเสี่ยงของจังหวัดต่าง ๆ ออกเป็น 3 โซนตามการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยกระทรวงสาธารณสุขชี้แจงว่า “ข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลเก่า ไม่ถูกต้อง” ซึ่งถึงแม้จะเป็นอินโฟกราฟิกที่กระทรวงฯ ผลิตเอง แต่เป็นข้อมูลเก่าที่ถูกนำมาเผยแพร่ซ้ำผิดบริบทและไม่เป็นจริงในปัจจุบัน (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 7 มีนาคม 2563)

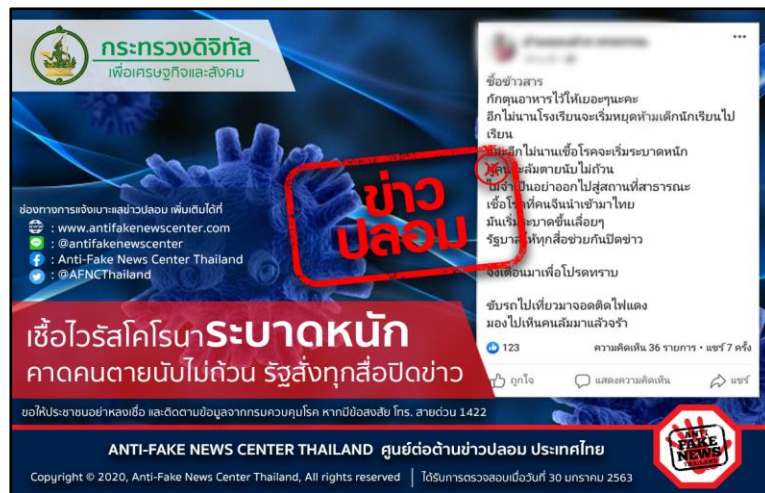
ภาพที่ 4 : ตัวอย่างการเผยแพร่คำเตือนเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อ

(ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 7 มีนาคม 2563)

อีกประเด็นที่น่าสนใจคือ ในช่วงสามเดือนแรกของการระบาด เนื้อหาเกี่ยวกับการพบผู้ติดเชื้อ และผู้เสียชีวิตจากโควิด-19 ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน มหาวิทยาลัย ห้างสรรพสินค้า ตลาด มักระบุว่าภาครัฐหรือหน่วยงานเจ้าของสถานที่ “ปิดข่าว” ซึ่งแสดงให้เห็นความเคลือบแคลงสงสัยของ ประชาชนต่อการเปิดเผยข้อเท็จจริงของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ข้อความที่มากับกับเนื้อหาประเภทนี้มักเป็นการแสดงความหวังใยและเตือนให้ประชาชนระมัดระวังตัว ป้องกันและเตรียมพร้อมรับมือกับการระบาด และมาตรการที่จะตามมา เช่น ขอให้ระมัดระวังตัว ใส่หน้ากากอนามัย เตรียมซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคให้เพียงพอหากมีการประกาศปิดสถานที่ เป็นต้น โดยไม่ได้เน้นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐ จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้เนื้อหาในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิดหรือถูกแต่งขึ้นตามการสรุปของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม แต่มีนัยยะในการเตือนภัย ไม่ได้สะท้อนเจตนาที่จะสร้างความตื่นตระหนกในสังคมหรือมุ่งร้ายต่อภาครัฐอย่างชัดเจน

27 July 2021

ตัวอย่างเช่น กรณีการเผยแพร่ข้อความผ่านเฟซบุ๊กที่ระบุว่า เชื่อไวรัสโคโรนากำลังระบาดหนัก ในประเทศไทย มีผู้คนล้มตามท้องถนน และเสียชีวิตจำนวนมากนับไม่ถ้วน แต่รัฐสั่งสื่อมวลชนให้ปกปิดข่าว จึงเตือนประชาชนให้เริ่มกักตุนอาหาร ระมัดระวังตัว และงดออกไปยังสถานที่สาธารณะโดยไม่จำเป็น ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้ออกมายืนยันว่า ยังไม่มีการระบาดของไวรัสโคโรนาในประเทศไทย (ณ ขณะนั้น) และภาครัฐมีนโยบายเตรียมพร้อมสำหรับการรับมืออย่างเต็มที่ ขอประชาชนอย่าหลงเชื่อและหยุดส่งต่อ ข้อมูลดังกล่าว (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 29 มกราคม 2563)

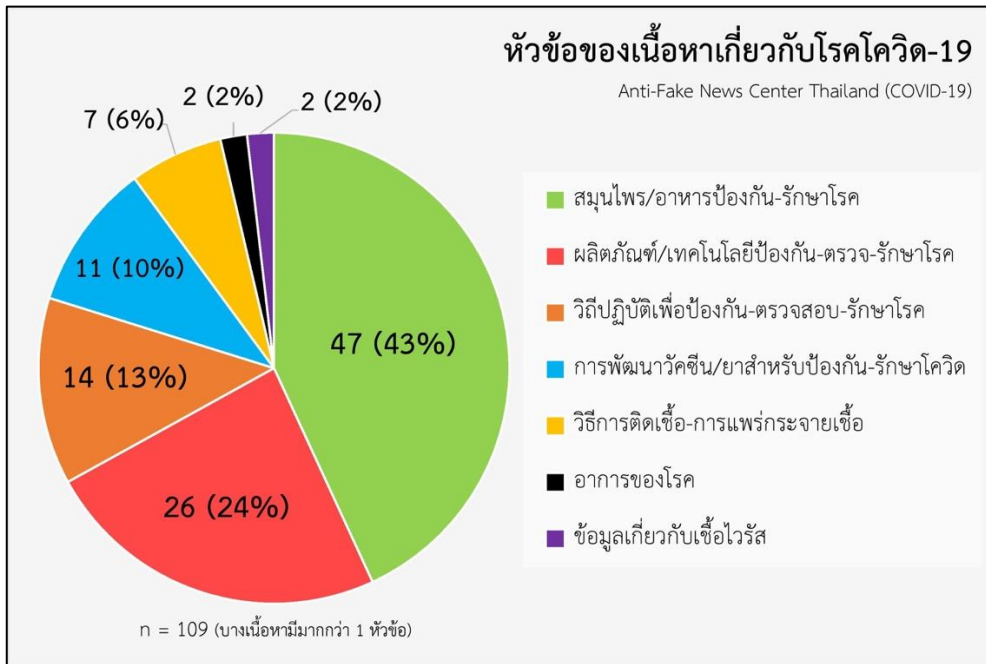
ภาพที่ 5 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อ (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 29 มกราคม 2563)

เช่นเดียวกับกรณีการเผยแพร่ข้อความผ่านเฟซบุ๊กที่ระบุถึงการพบผู้ติดเชื้อโควิด-19 ในโรงพยาบาลจังหวัดกำแพงเพชร แต่รัฐปิดข่าวเงียบ จึงออกมาเตือนให้ประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร ระมัดระวังตัว ในกรณีดังกล่าวกระทรวงสาธารณสุขได้ออกมาชี้แจงว่าเป็นข้อมูลเท็จ และไม่สอดคล้อง กับข้อเท็จจริง เพราะขณะนั้นยังไม่พบผู้ติดเชื้อ (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 5 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 6 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์การติดเชื้อ (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 5 มีนาคม 2563)

ในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค แบ่งออกเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสมุนไพรและอาหารสำหรับการป้องกัน-รักษาโรค 47 เรื่องหรือร้อยละ 43 รองลงมาเป็นผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีสำหรับการตรวจหาเชื้อ-ป้องกัน-รักษาโรค 26 เรื่องหรือร้อยละ 24 วิถีปฏิบัติเพื่อป้องกัน-ตรวจสอบ-รักษาโรค 14 เรื่องหรือร้อยละ 13 การพัฒนาวัคซีนและยาสำหรับการป้องกัน-รักษาโควิด 11 เรื่องหรือร้อยละ 10 วิธีการติดเชื้อและการแพร่กระจายเชื้อ 7 เรื่องหรือร้อยละ 6 และสุดท้ายคืออาการของโรคและข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อไวรัส เช่น ที่มา การกลายพันธุ์ รวม 4 เรื่องหรือร้อยละ 4

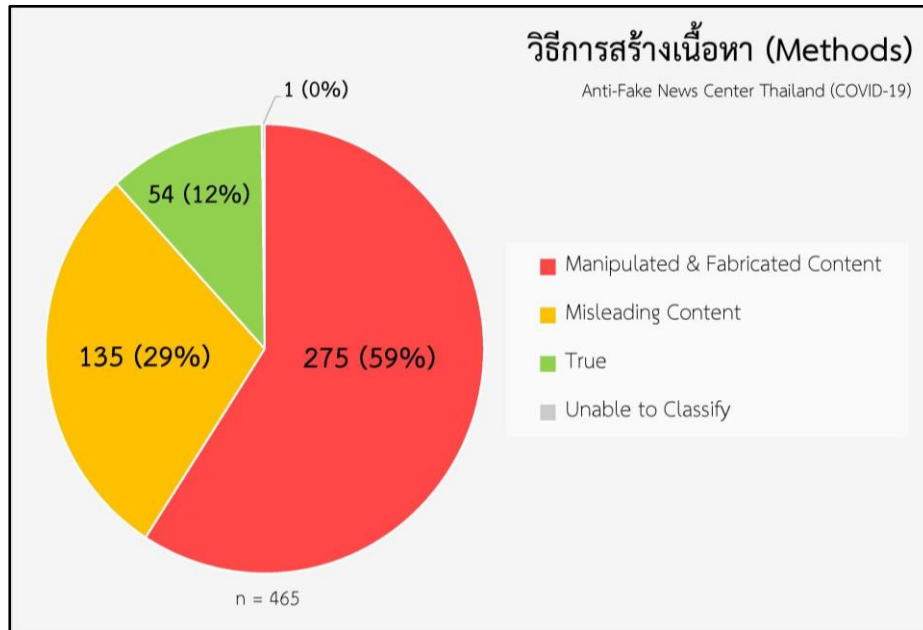
ภาพที่ 7 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

เนื้อหาในหมวดหมู่ข้างต้นส่วนหนึ่งมีข้อเท็จจริงเพียงบางส่วน เช่น การโพสต์ข้อความที่ระบุว่า น้ำกระเจี๊ยบแดงช่วยเสริมภูมิคุ้มกันและต้านเชื้อโควิดได้ โดยกรมอนามัยออกมาชี้แจงว่าเป็นข้อมูลบิดเบือน เพราะถึงแม้วิตามินซีในกระเจี๊ยบจะมีสรรพคุณช่วยเสริมภูมิคุ้มกันและลดอาการไข้หวัดได้ แต่ยังไม่มีการวิจัยยืนยันว่าสามารถป้องกันหรือต้านเชื้อโควิดได้หรือไม่ (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 18 เมษายน 2563) ขณะที่พบเนื้อหาที่เป็นการโฆษณาเกินจริง หรือช่องทางเข้าถึงการช่วยเหลือเยียวยาที่อาจหวังผลทางธุรกิจบ้างประปราย รวมทั้งการโฆษณาผลิตภัณฑ์ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่อนุญาตให้จำหน่ายได้

ภาพที่ 8 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับการป้องกันการติดเชื้อและรักษาโรค (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 18 เมษายน 2563)

ส่วนวิธีการสร้างเนื้อหาที่แจ้งเตือน ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมระบุว่าเป็นเท็จ จำนวน 275 เรื่องหรือร้อยละ 59 ของเนื้อหาทั้งหมด โดย fact-checker ให้เหตุผลในการระบุว่าเนื้อหาเป็นข้อมูลเท็จ เช่น “ไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด” “ยังไม่มีงานวิจัยทางการแพทย์ยืนยัน” “รัฐยืนยันไม่มีมาตรการ ดังกล่าว” ฯลฯ ขณะที่เนื้อหาอีก 135 เรื่องหรือร้อยละ 29 เป็นเนื้อหาที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด (misleading content) ด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งการเชื่อมโยงเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงกับข้อมูลเท็จ การใช้ภาพเหตุการณ์จริง เพื่ออธิบายเหตุการณ์ที่ไม่สอดคล้องกัน โดยเนื้อหาในกลุ่มนี้ถูกแจ้งเตือนว่าเป็น “ข่าวปลอม” หรือ “ข่าวบิดเบือน” นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมระบุว่าเป็นจริง หรือ “ข่าวจริง” จำนวน 54 เรื่อง หรือร้อยละ 12

ภาพที่ 9 : แผนผังแสดงสัดส่วนของวิธีการสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

ทั้งนี้ เนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิดมักเป็นการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางส่วนกับข้อมูลที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมระบุว่าเป็นข้อมูลเท็จ (false connection) เช่น ข้อความระบุว่าพบผู้ติดเชื้อที่โรงพยาบาลในจังหวัดนครราชสีมา แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่ามิใช่ผู้เข้ารับการรักษาจริง แต่อยู่ในข่ายเฝ้าระวัง และเมื่อตรวจสอบแล้ว ก็ไม่พบว่าติดเชื้อ (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 6 มีนาคม 2563) หรือภาพเจ้าหน้าที่ใส่ชุด PPE นำตัวคนหนึ่งออกมาจากร้านสะดวกซื้อ โดยข้อความระบุว่าเป็นผู้ป่วยโควิด-19 แต่ fact-checker ตรวจสอบแล้วพบว่า เป็นผู้อยู่ในข่ายเฝ้าระวัง ไม่ใช่ผู้ติดเชื้อ แต่เจ้าหน้าที่ต้องใส่ชุด PPE ตามแนวทางป้องกันการระบาด (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 11 มีนาคม 2563) หรือภาพป้าย “ห้องแยกติดเชื้อ” ที่โรงพยาบาลในจังหวัด ฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติในการแยกผู้ป่วยที่มีอาการอยู่ในข่ายต้องสงสัย แต่ข้อความระบุว่าพบผู้ติดเชื้อ ที่โรงพยาบาลนี้แล้ว (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 30 มกราคม 2563) เป็นต้น

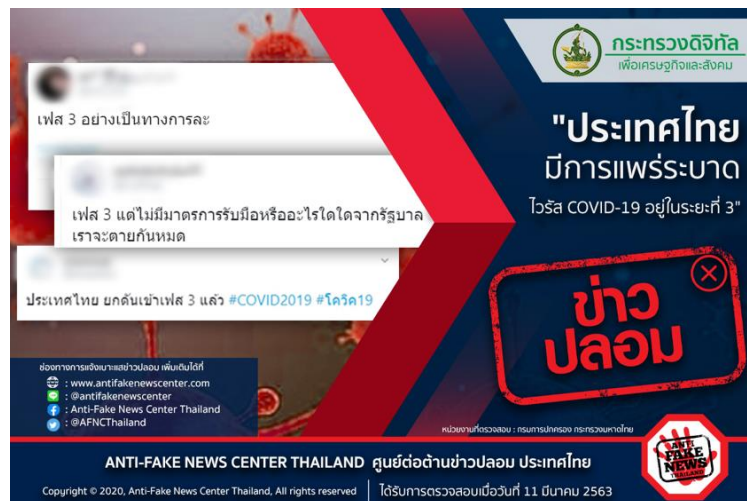
ภาพที่ 10-11-12 : ตัวอย่างการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางส่วนเข้ากับข้อมูลที่เป็นเท็จ (false connection)

อีกกรณีที่น่าสนใจคือเนื้อหาที่ทำให้เข้าใจผิดซึ่งอาจเกิดจากการตีความผิดพลาดคลาดเคลื่อน (misinterpret) ตัวอย่างเช่น มีผู้โพสต์และแชร์ข้อความในแนวทางว่า “ประเทศไทยมีการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 อยู่ในระยะที่ 3” เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563 โดยอ้างเอกสารของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย อย่างไรก็ตาม ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมตรวจสอบกับกรมการปกครองแล้วพบว่า เอกสารต้นเรื่องระบุว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดในประเทศไทยอยู่ในระยะที่ 2 แต่ยกระดับการแจ้งเตือน เป็นระดับที่ 3 เพื่อให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการเดินทางไปพื้นที่เสี่ยง ซึ่งข้อความดังกล่าวทำให้ประชาชนสับสน และนำไปสู่การโพสต์เนื้อหาข้างต้น

ในกรณีนี้ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแจ้งเตือนว่าเป็นข้อมูลเท็จ โดยสรุปว่า เป็นเรื่องไม่จริง และไม่ควรร

แชร์ต่อ และแปะป้ายว่าเป็น “ข่าวปลอม” ซึ่งในทางวิชาการอาจถกเถียงได้ว่า แม้จะเป็นข้อมูลที่คลาดเคลื่อน จากข้อเท็จจริงและไม่ควรส่งต่อ แต่ fact-checker น่าจะชี้แจงว่าเป็นเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิด และภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ควรป้องกันความสับสนตั้งแต่ต้นโดยใช้ถ้อยคำในการสื่อสารให้กระจ่าง

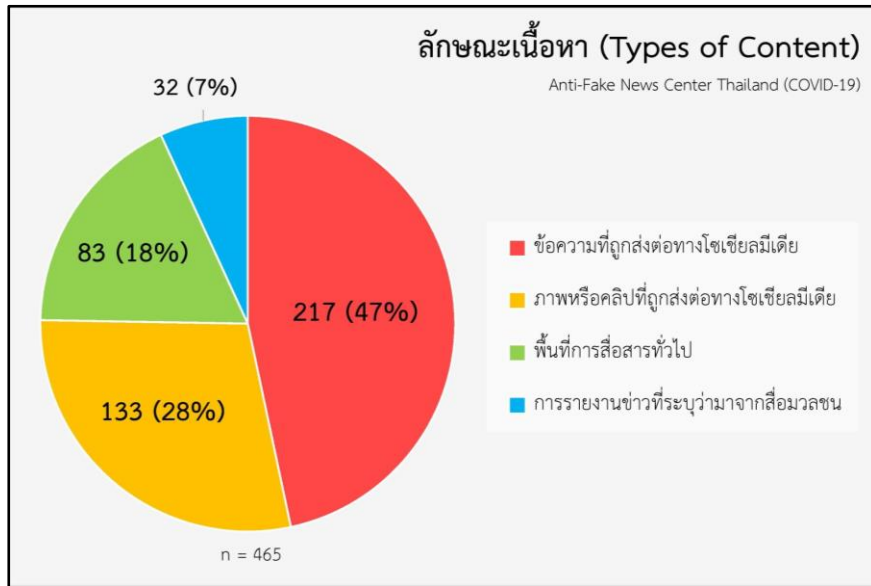
ภาพที่ 13 : ตัวอย่างเนื้อหาที่อาจเกิดจากการตีความคลาดเคลื่อน (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 11 มีนาคม 2563)

ในส่วนเนื้อหาที่ไม่สามารถจัดหมวดหมู่นั้น พบ 1 ข้อความซึ่งเป็นการคาดการณ์ว่าพื้นที่ “อาจ” กลายเป็นแหล่งการระบาดได้เนื่องจากมีปัจจัยเสี่ยงต่อการแพร่กระจายเชื้อ จึงต้องการให้รัฐบาล พิจารณาหามาตรการป้องกัน ซึ่งเนื้อหาต้นฉบับเป็นการรายงานของเว็บไซต์ *เนชั่นสุดสัปดาห์* (15 กุมภาพันธ์ 2563) ซึ่งอ้างว่าเป็นข้อมูลจากแพทย์ระบาดวิทยาในพื้นที่ซึ่งสื่อสารผ่านกลุ่มไลน์ของนักวิชาการ อย่างไรก็ตาม ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมระบุว่าเนื้อหานี้เป็น “ข่าวปลอม” โดยชี้แจงว่าตรวจสอบกับกระทรวงสาธารณสุขแล้ว และ “ขณะนี้ยังไม่พบการแพร่ระบาด” ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงไม่สามารถจัดหมวดหมู่วิธีการสร้างเนื้อหาได้ เนื่องจากสาระสำคัญของเนื้อหาในข้อความต้นฉบับและการสรุปของ fact-checker เป็นคนละประเด็นกัน

ภาพที่ 14 : เนื้อหาจากการรายงานของสื่อมวลชนที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแจ้งเตือนว่าเป็น “ข่าวปลอม” (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 17 กุมภาพันธ์ 2563; เนชั่นสุดสัปดาห์, 15 กุมภาพันธ์ 2563)

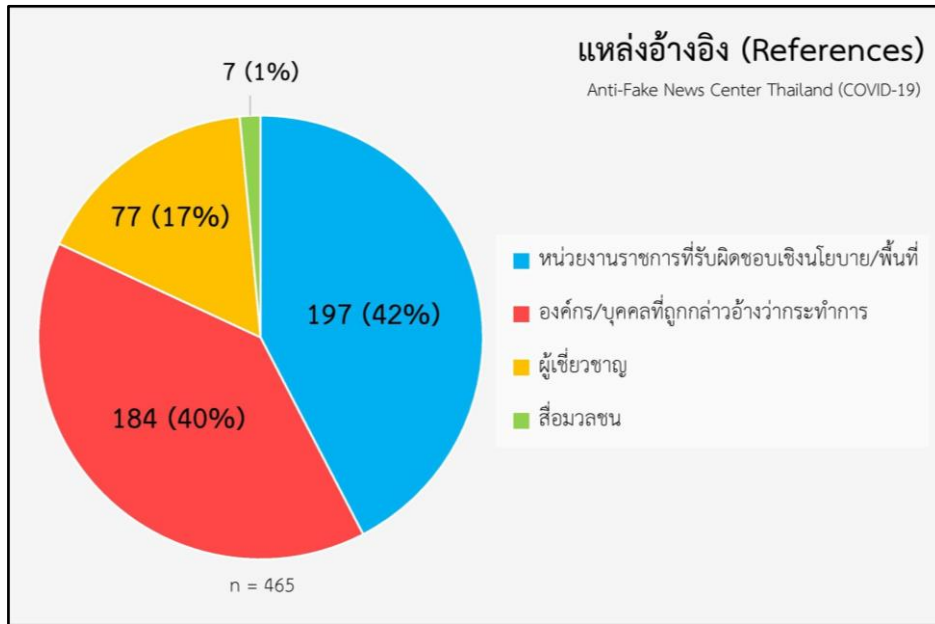
ด้านลักษณะเนื้อหาที่ถูกเผยแพร่ นั้น เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายและตัวอย่างที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมนำเสนอ พบว่าเกือบครึ่งเป็นข้อความที่ส่งต่อทางโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะเฟซบุ๊กและไลน์ จำนวน 217 เรื่องหรือร้อยละ 47 ขณะที่เนื้อหาที่มีภาพ คลิปเสียง หรือคลิปวิดีโอประกอบ มี 133 เรื่องหรือร้อยละ 28 นอกนั้นเป็นเนื้อหาที่ fact-checker ไม่ได้ระบุต้นทางหรือยกตัวอย่างประกอบชัดเจน โดยอธิบายว่าปรากฏในพื้นที่การสื่อสารทั่วไป จำนวน 83 เรื่องหรือร้อยละ 18 ส่วนการรายงานที่ระบุว่ามาจากสื่อมวลชน (ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ข่าวปลอม” หรือ fake news ตามนิยามเชิงวิชาการ) มีเพียง 32 เรื่องหรือคิดเป็นร้อยละ 7

ภาพที่ 15 : แผนผังแสดงสัดส่วนของลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

สำหรับแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อมูลของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม พบว่าส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน ราชการที่รับผิดชอบเชิงนโยบาย หรือพื้นที่ จำนวน 197 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 42 ตามด้วยองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ชี้แจงเกี่ยวกับการกระทำหรือการดำเนินงาน จำนวน 184 เรื่องหรือร้อยละ 40 ส่วนแหล่งอ้างอิงที่เป็นผู้เชี่ยวชาญมี เพียง 77 เรื่องหรือร้อยละ 17 ขณะที่การอ้างอิงการรายงานของ สื่อมวลชน มี 7 เรื่องหรือร้อยละ 1 ซึ่งมักเป็นเหตุการณ์ในต่างประเทศ

ข้อค้นพบนี้อาจสอดคล้องกับหัวข้อเนื้อหาที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ตรวจสอบและเผยแพร่ซึ่งได้อธิบายไปข้างต้นแล้วว่า ส่วนใหญ่เป็นการ รายงานสถานการณ์การติดเชื้อมีนโยบายและมาตรการรัฐ จึงต้องให้ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ให้ข้อมูลว่าเป็นไปตามที่ถูกกล่าวอ้างใน เนื้อหาหรือไม่ ขณะเดียวกัน แหล่งอ้างอิง ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญก็มักเป็น หน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขที่ชี้แจงเกี่ยวกับวิธีการแพร่กระจาย เชื้อและวิธี การป้องกันการติดเชื้อ

ภาพที่ 16 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมใช้ตรวจสอบเนื้อหา

ขณะเดียวกัน การที่กระทรวงสาธารณสุข โดยเฉพาะกรมควบคุมโรค เป็นแหล่งอ้างอิงที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมใช้เพื่อยืนยันข้อสรุปในการตรวจสอบเนื้อหาส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นว่าเป็นหน่วยงานที่มีหลายบทบาท ทั้งในฐานะเป็นศูนย์รวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การระบาด ในฐานะผู้ดำเนินงานตามนโยบายและมาตรการ ของรัฐในการจัดการกับการระบาด จึงเป็นแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อกล่าวอ้างเกี่ยวกับการดำเนินงาน เช่น การเปิดเผย-ปกปิดข้อมูล ระบบและกระบวนการด้านสาธารณสุข รวมทั้งในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านการ ระบาด และการป้องกันรักษา โดยนำหลักฐานทางการแพทย์มายืนยันหรือปฏิเสธเนื้อหาเกี่ยวกับ วิธีการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคได้

ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า แม้ในทางปฏิบัติ หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งอาจมีความรับผิดชอบหลาย บทบาทและหลายมิติ แต่การให้หน่วยงานเดียวเป็นแหล่งอ้างอิงหลักอาจไม่สะท้อนโครงสร้างการบริหาร จัดการในภาวะวิกฤตที่มีความซับซ้อนและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ประชาชนไม่เข้าใจบทบาท และความรับผิดชอบที่แตกต่างกันของหน่วยงานต่าง ๆ ได้ ขณะเดียวกัน การ

27 July 2021

มอบหมายให้หน่วยงานเดียว รับผิดชอบในการให้ข้อมูลทั้งในระดับนโยบาย ปฏิบัติการ และความรู้ความเชี่ยวชาญ อาจสร้างความน่าเชื่อถือ และมั่นใจให้กับประชาชนในบรรยากาศที่พลเมืองมีความไว้วางใจภาครัฐในระดับสูง ทว่า สำหรับไทย สภาวะทางการเมืองในช่วงเปลี่ยนผ่านทำให้ระดับความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลยังเป็นที่ถกเถียงเห็นได้จากกระแส การวิพากษ์วิจารณ์และการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงการระบาดของโควิด-19 ประชาชนที่ไม่ไว้วางใจในรัฐอาจปฏิเสธข้อมูลจากหน่วยงานราชการที่มีความเชี่ยวชาญ แม้จะเป็นข้อเท็จจริงที่มีหลักฐานหรือ ข้อมูลเชิงวิชาการสนับสนุนก็ตาม

2) Cofact

เนื่องจาก Cofact เป็นแพลตฟอร์มที่เน้นให้ผู้ใช้มีส่วนร่วมในการตั้งข้อสังเกต-ตั้งคำถามต่อข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่ จึงพบปริมาณข้อมูลที่มีผู้โพสต์ให้ตรวจสอบมากกว่าที่พบใน fact-checker อื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกข้อมูลจะได้รับการตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือบางข้อมูลก็ไม่ได้อ้างอิงเนื้อหาต้นฉบับ ขณะที่บางกรณีก็ไม่ชัดเจนว่าเป็นการตรวจสอบในประเด็นใด เช่น แปะลิงค์มาเพื่อตรวจสอบว่าเนื้อหามีจริงหรือไม่ หรือต้องการตรวจสอบเนื้อหาว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อมูลเท็จ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์เพียงหัวข้อของเนื้อหาที่มีผู้รายงานเข้ามาให้ตรวจสอบและแหล่งอ้างอิงในกรณีนี้ที่ปรากฏ แต่ไม่สามารถวิเคราะห์วิธีการสร้างเนื้อหาและลักษณะเนื้อหาได้

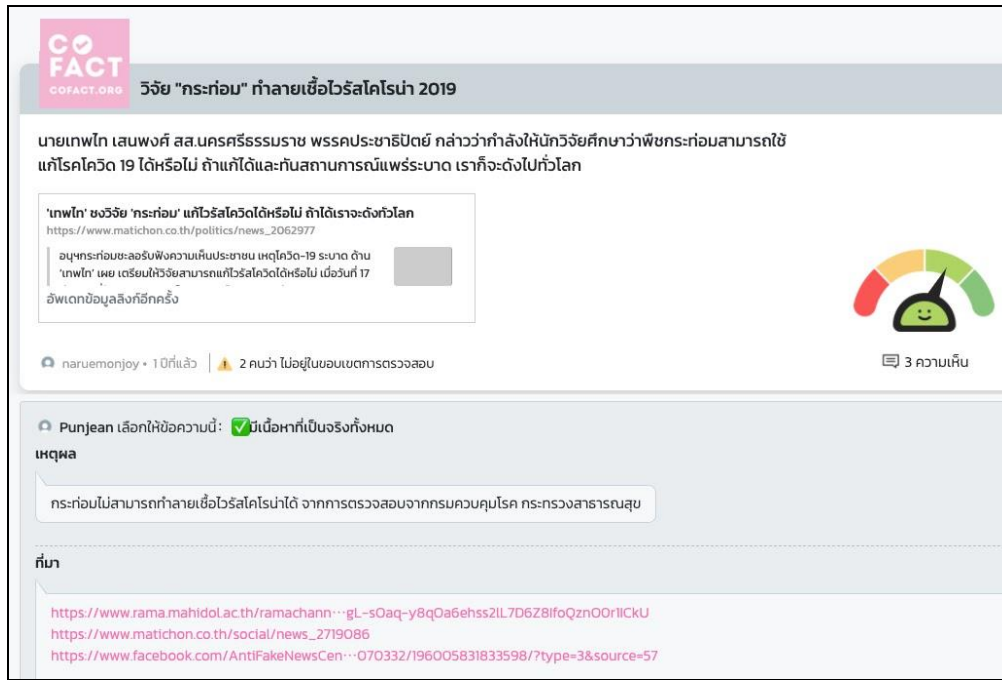
ทั้งนี้ Cofact จัดหมวดหมู่ข้อสรุปจากการตรวจสอบเป็น 5 กลุ่ม (<https://cofact.org/howto>) ได้แก่

1. มีเนื้อหาที่เป็นจริงทั้งหมด (หมายถึง เรื่องนี้มีข้อมูลหรือแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือว่าจะเป็นความจริง)
2. มีเนื้อหาที่เป็นจริงบางส่วน (หมายถึง เรื่องนี้มีเนื้อหาบางส่วนเป็นจริง แต่บางส่วนก็ไม่จริง หรือยังไม่รู้)
3. มีเนื้อหาที่หลอกลวง (หมายถึง เรื่องนี้ไม่เป็นความจริง หรือมีข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความจริง)
4. ไม่อยู่ในขอบเขตการตรวจสอบ (หมายถึง เรื่องนี้ไม่ใช่ข่าวที่อยู่ในเว็บไซต์ที่จะตรวจสอบได้)
5. มีความเห็นส่วนตัว (หมายถึง เรื่องนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัว ไม่ใช่สิ่งที่กล่าวอ้างว่าเป็นข้อเท็จจริง)

27 July 2021

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเนื้อหาที่ผู้ตรวจสอบข้อมูลจัดให้อยู่ในหมวดหมู่ข้างต้นมีความเที่ยงตรงเพียงใด ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์วิธีการสร้างเนื้อหาที่เป็นข่าวปลอมได้เช่นกัน (เนื่องจากไม่สามารถสรุปได้ว่าเนื้อหานั้นเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้ตรวจสอบข้อมูลแต่ละคนให้ความเห็นต่างกัน หรือในบางกรณี ข้อมูลที่ผู้ตรวจสอบนำมาอ้างอิงเพื่อสนับสนุนข้อสรุปในการจัดหมวดหมู่ก็เป็นข้อมูลเดียวกับที่ปรากฏในเนื้อหาที่ถูกตรวจสอบ หรือผู้ตรวจสอบสามารถยืนยันข้อเท็จจริงของข้อความบางส่วนในเนื้อหาต้นฉบับได้ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด

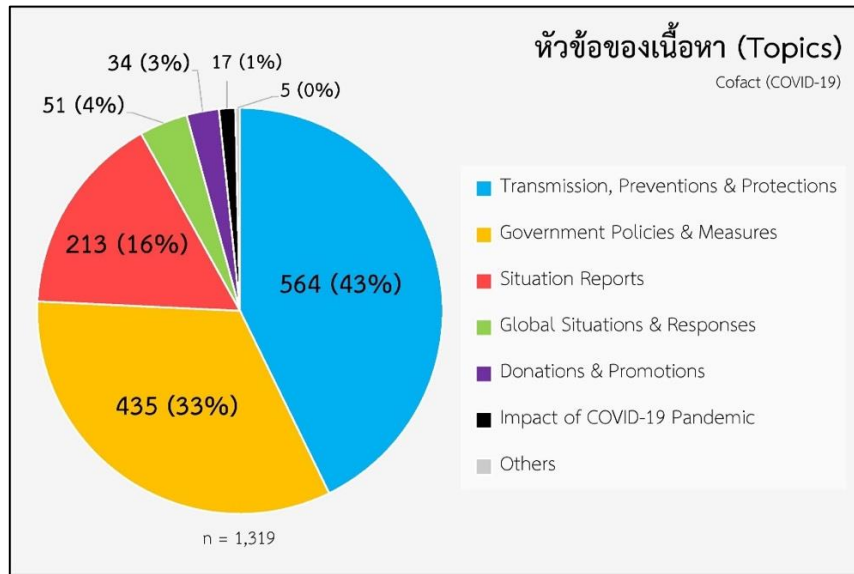
ดังตัวอย่างที่ข้อความต้นทางต้องการให้ตรวจสอบข่าวกรณี ส.ส. พรรคประชาธิปัตย์กำลังให้นักวิจัยศึกษาว่าพืชกระท่อมสามารถใช้แก้โรคโควิด-19 ได้หรือไม่ หากแก้ได้และทันสถานการณ์แพร่ระบาดประเทศไทยก็จะโด่งดังไปทั่วโลก โดยความเห็นของผู้ที่ตรวจสอบข้อมูลสรุปว่า “มีเนื้อหาที่เป็นจริงทั้งหมด” แต่หลักฐานที่ยกมาอ้างอิงกลับขัดแย้งกับข้อสรุปนี้ เพราะระบุว่า “กระท่อมไม่สามารถทำลายเชื้อไวรัสโคโรนาได้” รวมถึงไม่ได้ตรวจสอบประเด็นอื่น ๆ ในข่าว เช่น ส.ส. พรรคประชาธิปัตย์กำลังให้นักวิจัยศึกษาจริงหรือไม่ เป็นต้น (Cofact, 5 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 17 : ตัวอย่างข้อสรุปของการตรวจสอบซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อมูลที่ยกมาอ้างอิงเป็นหลักฐาน (Cofact, 5 มีนาคม 2563)

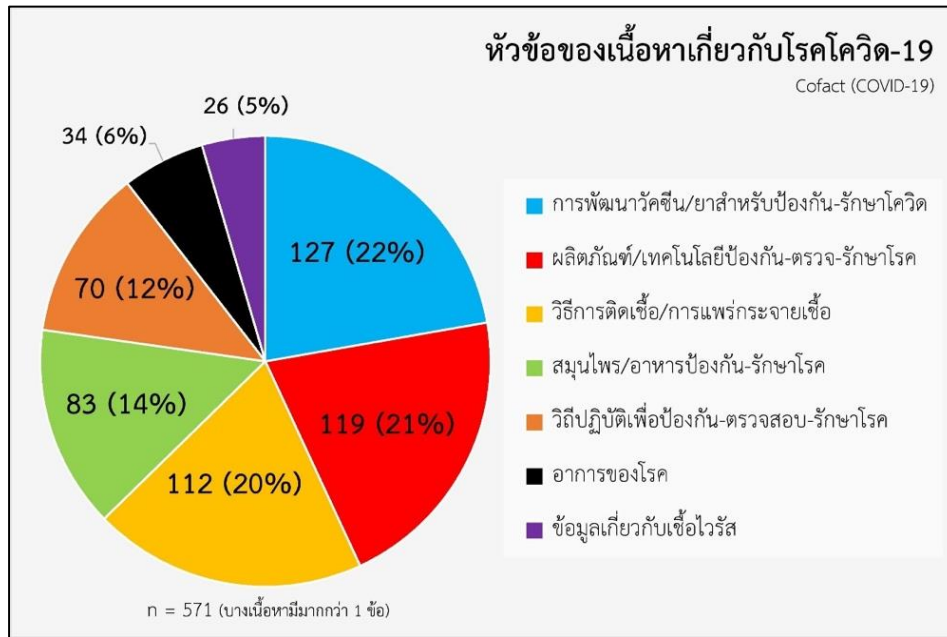
จากการวิเคราะห์หัวข้อของเนื้อหาที่มีผู้โพสต์ให้ตรวจสอบบนแพลตฟอร์ม Cofact จำนวน 1,319 เรื่อง พบว่าส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค จำนวน 564 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 43 รองลงไปคือเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการของรัฐบาลไทยในการจัดการกับการระบาด และช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ จำนวน 435 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 33 ขณะที่การรายงานสถานการณ์ระบาดมี 213 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 16 ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ในต่างประเทศ การบริจาคและการลดราคาสินค้าและบริการ ผลกระทบจากการระบาด และประเด็นอื่น ๆ มีรวมกัน 107 เรื่อง หรือเพียงร้อยละ 8

ภาพที่ 18 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก Cofact

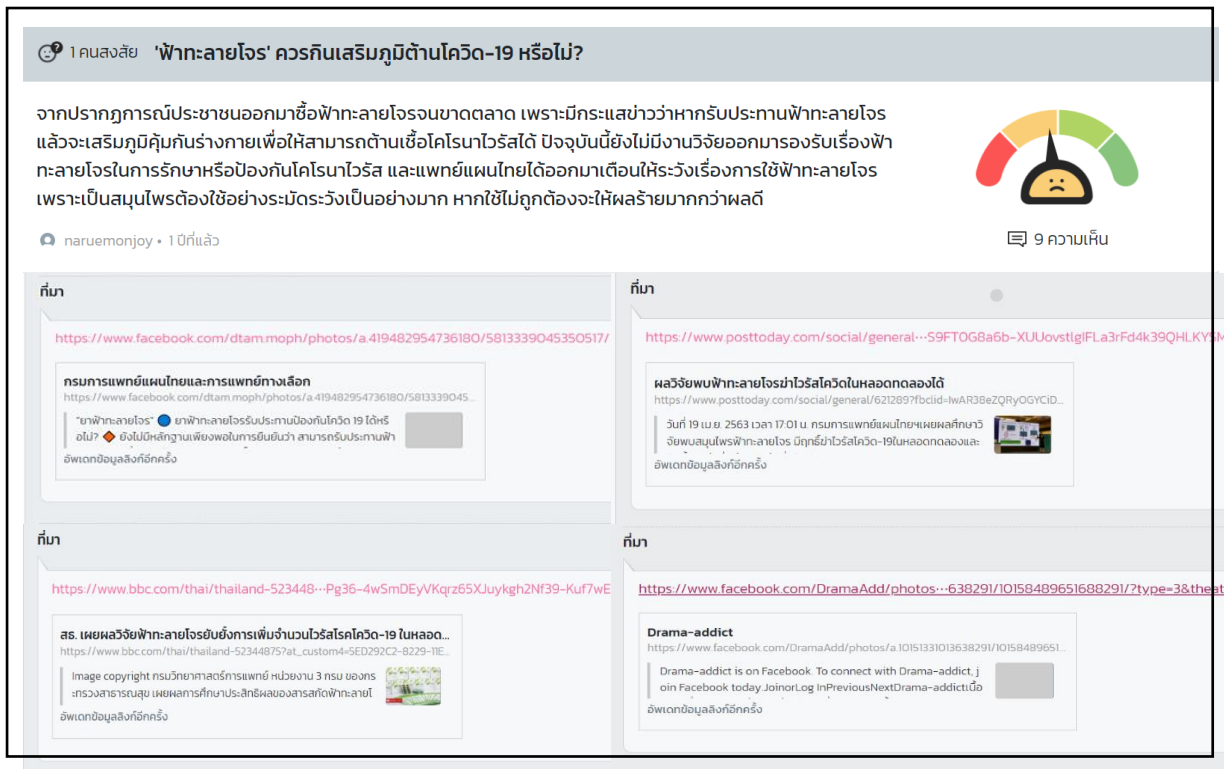
ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค แบ่งออกเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาวัคซีนและยาสำหรับการป้องกัน-รักษาโควิด 127 เรื่องหรือร้อยละ 22 รองลงมาเป็นผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีสำหรับการตรวจหาเชื้อ-ป้องกัน-รักษาโรค 119 เรื่องหรือร้อยละ 21 วิธีการติดเชื้อและการแพร่กระจายเชื้อ 112 เรื่องหรือร้อยละ 20 สมุนไพรและอาหารสำหรับการป้องกัน-รักษาโรค 83 เรื่องหรือร้อยละ 14 วิถีปฏิบัติเพื่อป้องกัน-ตรวจสอบ-รักษาโรค 70 เรื่องหรือร้อยละ 12 อาการของโรค 34 เรื่องหรือร้อยละ 6 และข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อไวรัส เช่น ไข้หวัดใหญ่ การกลายพันธุ์ 26 เรื่องหรือร้อยละ 5

ภาพที่ 19 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค

จาก Cofact

ตัวอย่างของเนื้อหาในหมวดหมู่นี้ เช่น การเผยแพร่คุณสมบัติของฟ้าทะลายโจรที่ระบุว่า หากรับประทานแล้วจะสามารถเสริมภูมิคุ้มกันต้านทานโควิด-19 ได้ โดยชุมชนผู้ตรวจสอบของ Cofact ได้ตรวจสอบประเด็นนี้จากหลากหลายแหล่งข้อมูล ทั้งผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานราชการ เช่น กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข จากสำนักข่าวต่าง ๆ เช่น โพสต์ทูเดย์ บีบีซีไทย รวมถึงตรวจสอบจากผู้มีอิทธิพลทางพื้นที่ออนไลน์ (online influencer) เช่น เฟซบุ๊กเพจ *Drama Addict* ซึ่งพบว่าฟ้าทะลายโจรมีฤทธิ์ในการเสริมระบบภูมิคุ้มกันในภาพรวม แต่ยังไม่มียานวิจัยออกมารองรับว่าสามารถป้องกันเชื้อโควิด-19 เข้าสู่ร่างกายได้จริงหรือไม่ แพทย์แผนไทยจึงไม่แนะนำให้รับประทานเพื่อป้องกันโรค เพราะอาจส่งผลเสียมากกว่าผลดี (Cofact, 24 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 20 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับสมุนไพรที่สามารถป้องกันและรักษาโรคโควิด-19 ได้ (Cofact, 24 มีนาคม 2563)

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาวัคซีนโควิด-19 ในช่วงเดือนเมษายน 2563 ที่ระบุว่า ขณะนี้มีการพัฒนาวัคซีนต้านไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) กว่า 70 รายการทั่วโลก โดยในจำนวนนี้อยู่ในขั้นการทดลองในมนุษย์แล้ว 3 รายการ ซึ่งชุมชนผู้ตรวจสอบของ Cofact ได้ตรวจสอบประเด็นนี้จากสำนักข่าวสปริงนิวส์ ซึ่งอ้างอิงถึงรายงานขององค์การอนามัยโลก (WHO) รวมถึงสอบถามข้อมูลกับเว็บไซต์รวบรวมเนื้อหาอย่าง ryt9.com อีกหนึ่งช่องทาง จนได้ผลสรุปว่าเป็นข้อเท็จจริง (Cofact, 13 เมษายน 2563)

ภาพที่ 21 : ตัวอย่างเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาวัคซีนโควิด-19 (Cofact, 13 เมษายน 2563)

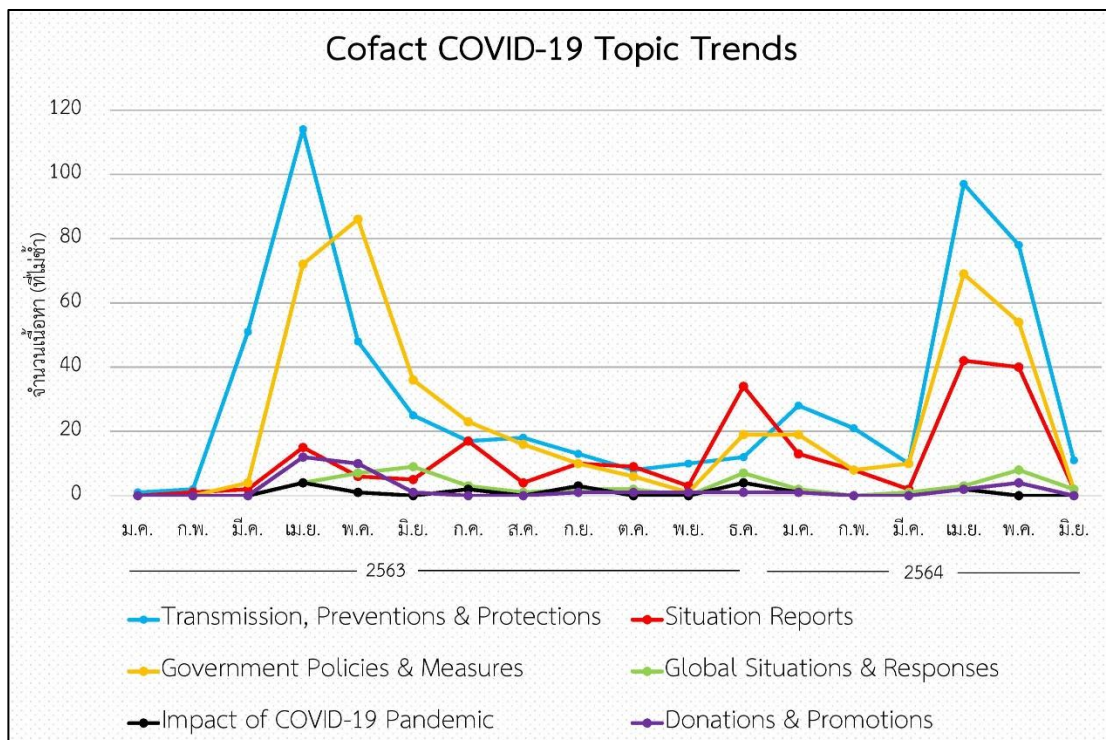
ผู้วิจัยยังพบเนื้อหาที่ต้นทางอาจมาจากต่างประเทศ แต่ถูกแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้สื่อสารในกลุ่มผู้ใช้สื่อออนไลน์ชาวไทยได้ เช่น เชื้อไวรัสเป็นอาวุธชีวภาพซึ่งเป็นผลจากการแข่งขันกันระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ซึ่งเป็นเนื้อหาแนวทฤษฎีสมคบคิด (conspiracy theory) ที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน แต่ถูกส่งต่ออย่างแพร่หลายในต่างประเทศ หรือเนื้อหาที่อ้างคำพูดสร้างแรงบันดาลใจจากบุคคลสำคัญระดับนานาชาติ เช่น บิล เกตส์ เนื้อหาเหล่านี้สะท้อนภาวะการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (infodemic) เช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ไม่จำกัดขอบเขตอยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น ขณะเดียวกัน ก็มีผู้ตรวจสอบเนื้อหาที่นำผลการตรวจสอบข้อมูลจาก fact-checker และการรายงานของสื่อมวลชนในต่างประเทศ มาสนับสนุนข้อสรุปในการตรวจสอบ แสดงให้เห็นว่าอินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางสำคัญทั้งในการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลผิดพลาด และการสืบค้นข้อมูลเพื่อช่วยให้การตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นไปได้อย่างกว้างไกลและไร้พรมแดน

ภาพที่ 22 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาหลอกลวงที่แปลมาจาก
ภาษาต่างประเทศ

(Cofact, 18, 23 เมษายน 2564)

ผลการวิเคราะห์แนวโน้มของเนื้อหาที่มีผู้โพสต์ให้ตรวจสอบทางแพลตฟอร์ม Cofact พบว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวโน้มเนื้อหาที่แจ้งเตือนโดยศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กล่าวคือ ปริมาณเนื้อหาจะพุ่งสูงขึ้นในช่วงการระบาดระลอกใหญ่ 3 ระลอก โดยมีปริมาณเนื้อหามากที่สุดในช่วงการระบาดระลอกแรกและการประกาศใช้มาตรการปิด

สถานที่และลดการเคลื่อนย้ายประชาชน (มีนาคม-มิถุนายน 2563) นอกจากนี้ยังพบว่าเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค กับเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการของรัฐเป็นหัวข้อที่มีผู้โพสต์ให้ตรวจสอบมากที่สุดเกือบตลอดระยะเวลาการระบาด เมื่อพิจารณาร่วมกับผลการวิเคราะห์สัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาที่ได้นำเสนอในช่วงต้น อาจกล่าวได้ว่าประเด็นที่ประชาชนมีความกังวลและต้องการข้อเท็จจริงมากที่สุดเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบกับตนเองโดยตรงอย่างการดูแลสุขภาพของตนและคนรอบข้าง รวมถึงการเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือเยียวยาของรัฐซึ่งเป็นสิทธิอันพึงมีพึงได้ เพื่อจะได้มีข้อมูลเพียงพอต่อการวางแผนการใช้ชีวิตได้

ภาพที่ 23 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก

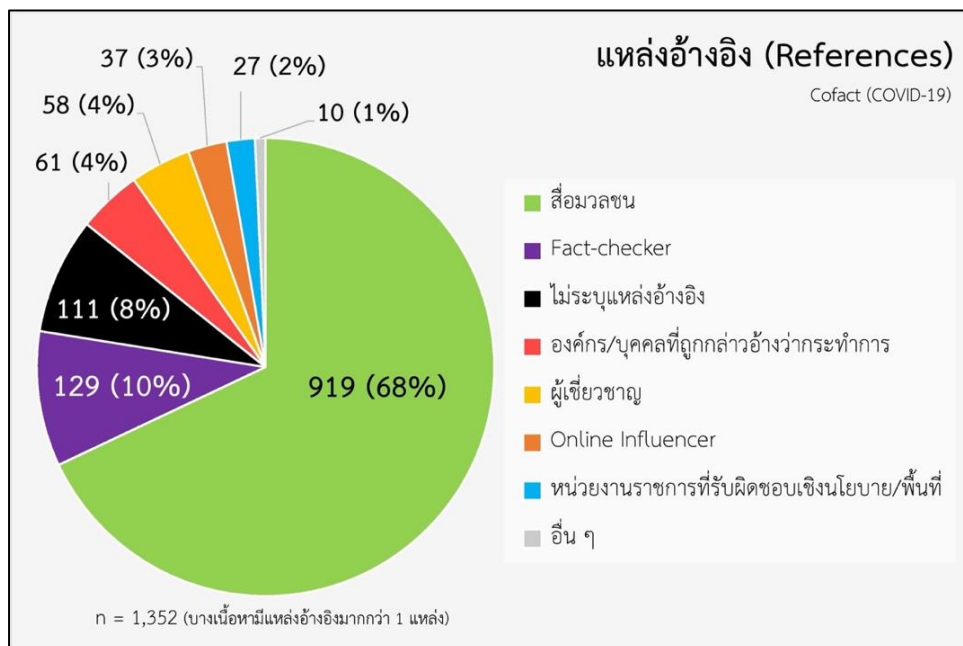
Cofact

ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564

อีกประเด็นที่น่าสนใจคือชุมชนผู้ตรวจสอบข้อมูลนิยมนำการรายงานข่าวจากสื่อมวลชนซึ่งมักอ้างอิงหน่วยงานราชการหรือ

27 July 2021

ผู้เชี่ยวชาญมาสนับสนุนข้อสรุปว่าข้อมูลนั้นเป็นจริงหรือเท็จ แม้ในบางกรณีควรจะตรวจสอบไปยังแหล่งข้อมูลต้นทาง เช่น หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากแหล่งปฐมภูมิ (primary source) โดยผลการวิเคราะห์แหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อมูลพบว่า จากแหล่งอ้างอิงจำนวน 1,352 แหล่ง กว่า 2 ใน 3 เป็นการรายงานของสื่อมวลชน (จำนวน 919 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 68) รองลงไปคือการอ้างอิงข้อมูลจาก fact-checker ทั้งในและต่างประเทศ (219 แหล่ง หรือร้อยละ 10) ขณะที่องค์กรหรือบุคคลที่ถูกกล่าวอ้างถึงและผู้เชี่ยวชาญถูกนำมาใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยละ 4 ตามด้วยผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ออนไลน์ (online influencer) ดังที่จะขยายความต่อไป ส่วนหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบเชิงนโยบายหรือพื้นที่นั้นถูกอ้างถึงเพียงร้อยละ 2

ภาพที่ 24 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ Cofact ใช้ตรวจสอบเนื้อหา

ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนเชื่อว่าสื่อมวลชนเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ไม่ว่าจะเป็นการรายงานเหตุการณ์หรือการนำเสนอความเห็นของบุคคลก็ตาม ดังนั้น สื่อมวลชนจึงมีบทบาทในกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของภาคประชาชนอย่างยิ่ง ผลการวิเคราะห์นี้จึงสนับสนุนข้อเสนอเชิงนโยบายในงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่เสนอให้สื่อมวลชนดำเนินงานตามมาตรฐานวิชาชีพโดยเฉพาะเรื่องการรายงานข้อมูลที่ถูกต้อง (accuracy) และการรายงานอย่างรอบด้าน หลากมิติ หลายมุมมอง เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมการเมือง และร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะต่อไป

แหล่งอ้างอิงที่เป็นสื่อมวลชนในที่ยังรวมถึงเว็บท่า (web portal) และผู้รวบรวมเนื้อหา (content aggregator) เช่น sanook.com, kapook.com, ryt9.com, trueid.net, LINE Today, thailand.shafaqna. com, medthai.com และสื่อขององค์กรภาคประชาสังคม อย่างสำนักข่าว Hfocus (hfocus.org) ด้วย นั้นหมายความว่าเว็บไซต์เหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีมาตรฐานในการตรวจสอบ กลั่นกรอง และนำเสนอข้อเท็จจริงเช่นเดียวกับองค์กรสื่อวารสารศาสตร์เพื่อให้ประชาชนเชื่อมั่นได้ว่าเนื้อหาที่ปรากฏบนช่องทางของตนเป็นข้อเท็จจริง แม้บางเว็บไซต์จะไม่ได้เป็นผู้ผลิตเนื้อหาเชิงวารสารศาสตร์เองก็ตาม

fact-checker ก็เป็นแหล่งอ้างอิงที่ได้รับความนิยมเช่นกัน ทั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ชัวร์ก่อนแชร์ รวมถึง fact-checker ในต่างประเทศ เช่น Snopes (www.snopes.com), Africa Check (africacheck.org) เป็นต้น ดังนั้น แนวปฏิบัติเพื่อแสดงมาตรฐานและความโปร่งใสในการตรวจสอบข้อเท็จจริงจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อทำให้สาธารณะมีความไว้วางใจ

แหล่งอ้างอิงที่ผู้ตรวจสอบข้อมูลมักนำมาใช้อีกแหล่งคือเพจเฟซบุ๊กที่ผู้ดำเนินงานมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งในที่นี้ถูกจัดหมวดหมู่เป็นผู้มีอิทธิพลทางพื้นที่ออนไลน์ (online influencer)

โดยเฉพาะเพจ *อ้อ! มันเป็นอย่างนี้เอง* by อาจารย์เจษฎ์ ของ รศ.ดร. เจษฎา เต็นดวงบริพันธ์ อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นที่รู้จักของสาธารณะจากการอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เทียม (pseudo-science) ต่าง ๆ (facebook.com/OhISeebyAjarnJess) หรือเพจ *หมอแล็บแพนด้า* ของภาคภูมิ เดชหัสดิน นักเทคนิคการแพทย์ซึ่งมักอธิบายความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ (facebook.com/MTlikesara) เป็นต้น

แม้การใช้การรายงานจากสื่อมวลชนและอินฟลูเอนเซอร์เพื่อตรวจสอบข้อมูลเป็นวิธีการที่ประชาชนทำได้ง่ายและประหยัดเวลา แต่ข้อควรระวังในกรณีนี้คือเว็บไซต์หรือเพจเฟซบุ๊กที่ถูกออกแบบให้มีลักษณะเสมือนเป็นองค์กรข่าวหรือที่เรียกว่าเป็น “เนื้อหาแบบสวมรอย” (imposter content) เนื้อหาที่มีรูปแบบคล้ายงานเชิงวารสารศาสตร์ เช่น บทความ บทวิเคราะห์ หรือเนื้อหาที่ผู้ผลิตมีกลยุทธ์ในการทำให้เนื้อหาปรากฏเป็นอันดับต้น ๆ ในผลการค้นหาของโปรแกรมการค้นหา (search engine) ก็อาจถูกเหมารวมว่าเป็นแหล่งที่น่าเชื่อถือได้เพียงเพราะปรากฏและค้นหาได้ง่ายบนพื้นที่ออนไลน์ หากผู้ตรวจสอบไม่ได้พิจารณาพิเคราะห์ว่าเป็นการรายงานเชิงวารสารศาสตร์หรือเนื้อหาที่มีคุณภาพ มีข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน รอบด้าน หรือเป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลที่ยังไม่มีหลักฐานสนับสนุนหรือไม่ แทนที่การอ้างอิงข้อมูลนั้นจะช่วยสร้างความกระจ่าง อาจกลายเป็นการขยายเสียงให้กับข้อมูลผิดพลาดหรือข้อมูลบิดเบือน และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับแหล่งผลิตข้อมูลเท็จก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังไม่พบกรณีดังกล่าวในชุดข้อมูลนี้

นอกจากนี้ยังพบการนำข้อมูลมาอ้างอิงข้อสรุปว่าเนื้อหานั้นเป็นจริงหรือเท็จจากเว็บไซต์หรือเฟซบุ๊กแฟนเพจของหน่วยงานรัฐที่เป็นผู้ดำเนินนโยบายและมีความเชี่ยวชาญ เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และองค์กรที่มีความรู้เฉพาะทาง เช่น สวทช. สสส. TDRi รวมถึงจากสถาบันการศึกษาที่ให้ข้อมูลในประเด็นที่มีการตั้งคำถาม เช่น Rama Channel ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า

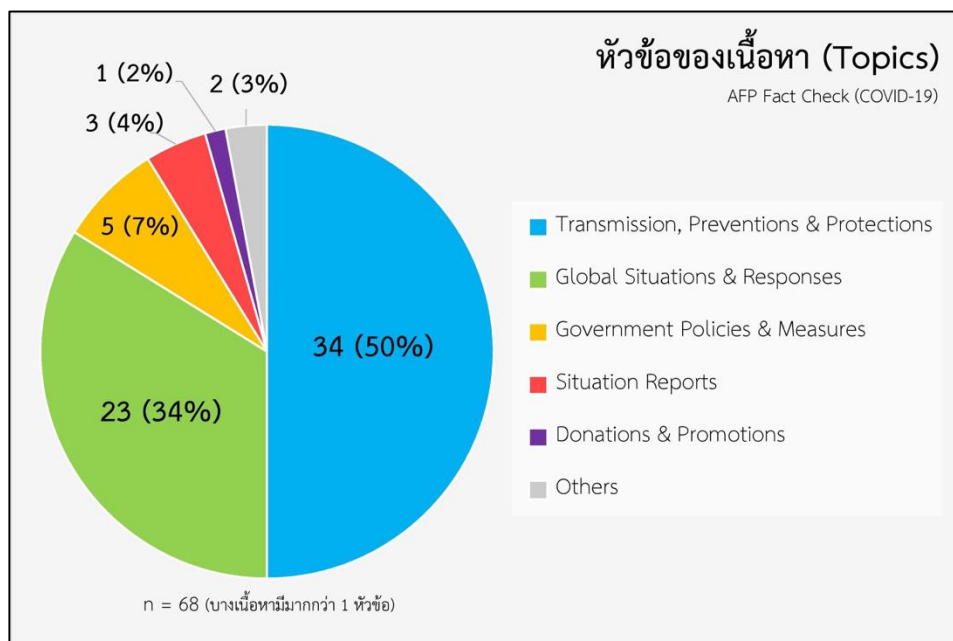
27 July 2021

ผู้ดำเนินนโยบายและองค์กรที่รวบรวมองค์ความรู้มีความสำคัญในการชี้แจง อธิบาย และแก้ไขข้อมูลเท็จ อีกทั้งการนำเสนอข้อเท็จจริงของหน่วยงานเหล่านี้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการช่วยคลี่คลายข้อสงสัยและความสับสนของสาธารณะได้

ชุมชนผู้ตรวจสอบของ Cofact ยังอ้างข้อมูลจากเฟซบุ๊กแฟนเพจของ กลุ่ม ลี้ ง ค ม เ พิ อ ยี น ยั น ขั อ ส รุ ป ในการตรวจสอบเนื้อหา เช่น การตรวจสอบผู้ติดเชื้อโควิดในอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จากเพจของกลุ่มวารินชำราบบ้านเฮา (Cofact, 22 เมษายน 2563) (facebook.com/warinzoom) หรือการตรวจสอบมาตรการผ่อนปรนเปิดให้บริการสวนสาธารณะจากเพจ ริง ไหนดี (Cofact, 30 เมษายน 2563) (facebook.com/WingNaiDee) เป็นต้น

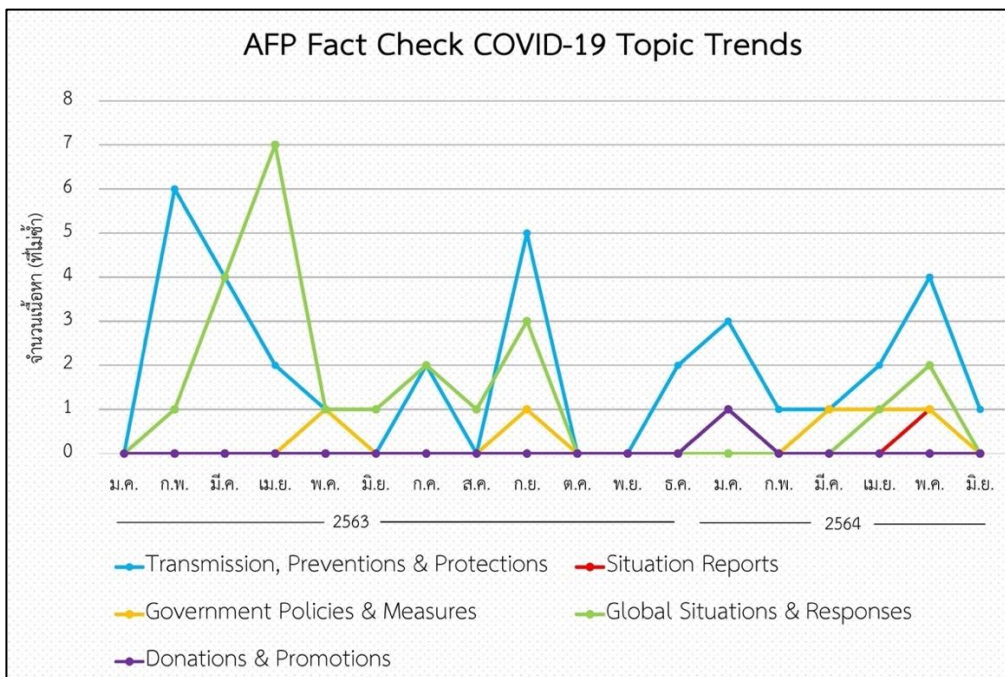
3) AFP Fact Check

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่ AFP Fact Check ตรวจสอบและรายงานเกี่ยวกับโควิด-19 จำนวน 68 เรื่อง พบว่าหัวข้อที่พบมากที่สุดคือเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค จำนวน 34 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 50 ตามด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ นโยบาย และมาตรการในต่างประเทศ จำนวน 23 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 34 ขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการของรัฐบาลไทยในการจัดการกับการระบาดและช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ มีจำนวน 5 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 7 ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการรายงานสถานการณ์การติดเชื้อ การบริจาคและการลดราคาสินค้าและบริการ รวมถึงเนื้อหาในประเภทอื่น ๆ รวมกันไม่ถึงร้อยละ 10 ของเนื้อหาที่เผยแพร่ทั้งหมด ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า AFP Fact Check เน้นการรายงานเนื้อหาที่จะมีผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพและการใช้ชีวิตของประชาชนทั่วไป และสามารถนำไปใช้ได้ไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใดของโลก

ภาพที่ 25 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19
จาก AFP Fact Check

เมื่อพิจารณาแนวโน้มของเนื้อหาที่ AFP Fact Check ตรวจสอบ และรายงาน พบว่ามีแบบแผนใกล้เคียงกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและ Cofact ที่ได้นำเสนอไปข้างต้น โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการติดเชื้อ การป้องกัน และการรักษาซึ่งมักพุ่งสูงขึ้นในช่วงการระบาดระลอกใหญ่ ในไทย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์ส่วนหนึ่งเป็นเนื้อหาที่พบในประเทศอื่น ปริมาณเนื้อหาในแต่ละช่วงจึงอาจเป็นผลจากระลอกการระบาดใหญ่ในต่างประเทศด้วย

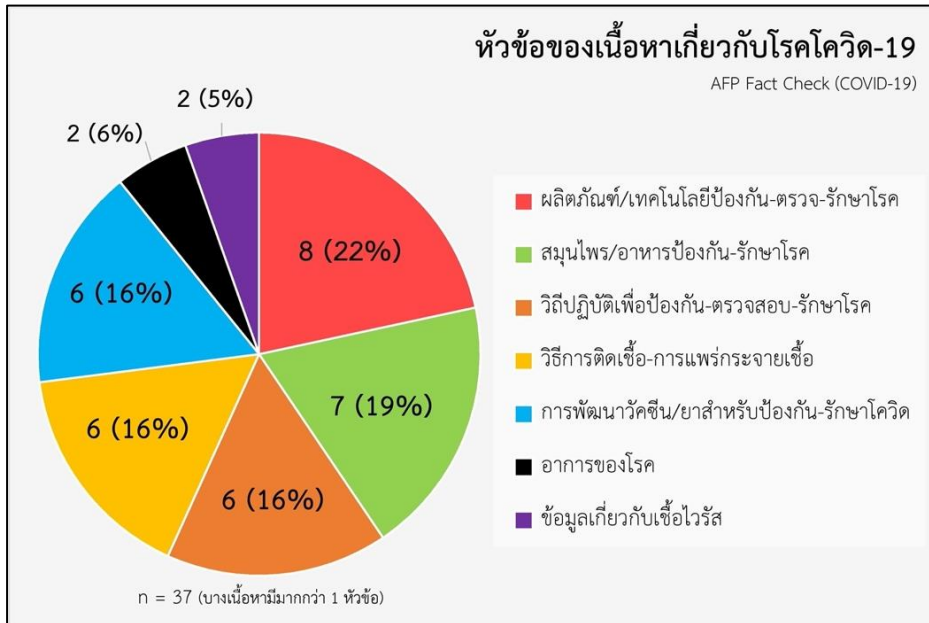

ภาพที่ 26 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก
AFP Fact Check

ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564

ในส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับการติดเชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นเนื้อหา

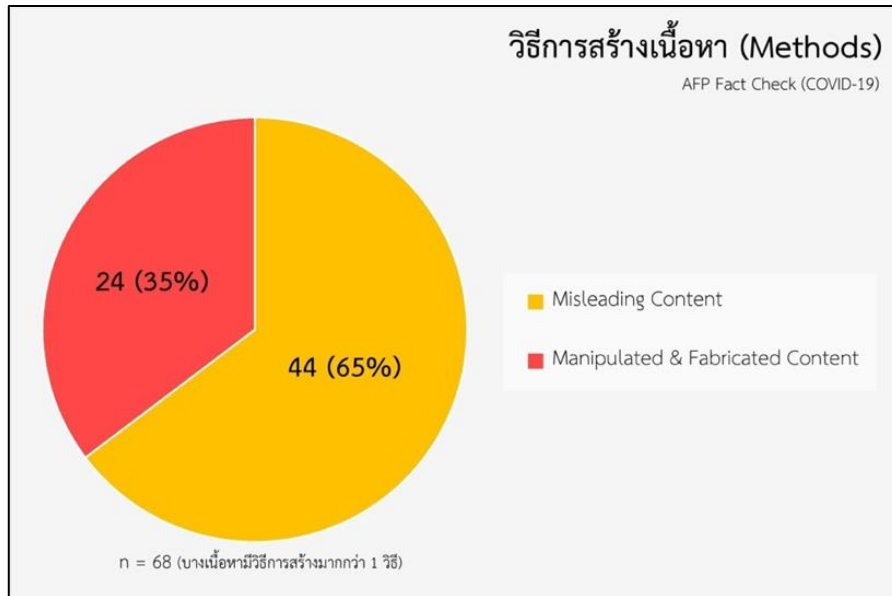
ที่ถูกตรวจสอบมากที่สุดนั้น พบว่ามีสัดส่วนใกล้เคียงกันระหว่างผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยี สมุนไพรและอาหาร วิถีปฏิบัติเพื่อป้องกัน ตรวจสอบ และรักษาโรค รวมถึงวิธีการติดเชื้อ-แพร่กระจายเชื้อ และการพัฒนาวัคซีนและยาสำหรับป้องกันและรักษาโรค ส่วนอาการของโรคและข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อไวรัสพบเป็นจำนวนไม่มากนัก

ภาพที่ 27 : แผนผังแสดงสัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคโควิด-19 จาก AFP Fact Check

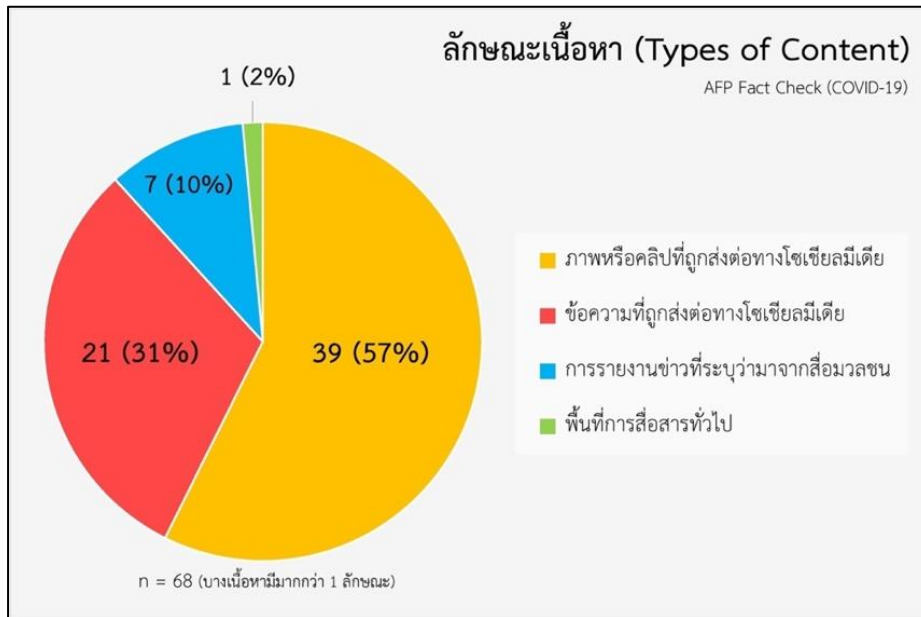
ส่วนวิธีการสร้างเนื้อหาที่ AFP Fact Check ตรวจสอบและรายงาน ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด (misleading content) ทั้งการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางส่วนเข้ากับข้อมูลที่เป็นเท็จ (false connection) และการเชื่อมโยงภาพกับเนื้อหาผิดบริบท (false context) รวมแล้วจำนวน 44 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 65 ขณะที่เนื้อหาอีก 24 เรื่องหรือร้อยละ 35 เป็นเนื้อหาที่ถูกบิดเบือน เสริมแต่ง ตัดต่อ หรือปลอมแปลงขึ้นมา (manipulated & fabricated content) โดยไม่พบ

เนื้อหาที่ AFP Fact Check ตรวจสอบและยืนยันว่าเป็นข้อเท็จจริงโดยสมบูรณ์ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาที่นำมาตรวจสอบและรายงาน รวมถึงวิธีการตรวจสอบและแหล่งอ้างอิง ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ภาพที่ 28 : แผนผังแสดงสัดส่วนของวิธีการสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก AFP Fact Check

ขณะที่เมื่อสำรวจลักษณะเนื้อหาที่ถูกเผยแพร่ นั้น พบว่าเกินครึ่งเป็นภาพ คลิป วิดีโอ หรือ คลิป เสียง ที่ถูกส่งต่อทางโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก จำนวน 39 เรื่องหรือร้อยละ 57 ส่วนเนื้อหาที่ส่งต่อเฉพาะข้อความนั้นมีจำนวน 21 เรื่องหรือร้อยละ 31 นอกจากนั้นยังพบเนื้อหาที่ AFP Fact Check ระบุต้นทางว่ามาจากสื่อมวลชน จำนวน 7 เรื่องหรือร้อยละ 10 และพบอีก 1 เรื่องซึ่งไม่ได้ระบุที่มาของเนื้อหาชัดเจน

ภาพที่ 29 : แผนผังแสดงสัดส่วนของลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก AFP Fact Check

เนื้อหาส่วนหนึ่งเป็นการอ้างผิดบริบทซึ่งมักมีภาพและคลิปวิดีโอประกอบ และถูกส่งต่ออย่างกว้างขวางในหลายประเทศ บางส่วนเป็นเนื้อหาที่อ้างว่าเกิดขึ้นที่ประเทศหนึ่ง แต่ผลการตรวจสอบพบว่าเป็นเหตุการณ์ในประเทศอื่น ทว่าเนื้อหาก็กลับถูกแชร์อย่างแพร่หลายโดยผู้ใช้อีกประเทศหนึ่งเพื่อสะท้อนความใกล้เคียงหรือวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ในพื้นที่ของตน

ตัวอย่างเช่น กรณีข้อความและภาพที่ระบุว่านายกรัฐมนตรีกัมพูชาติดเชื้อไวรัสโคโรนาจากการต้อนรับผู้โดยสารจากเรือสำราญที่มีผู้ติดเชื้อเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2563 ซึ่งพบว่ามีผู้ใช้โซเชียลมีเดียส่งต่อข้อความและโพสต์เฟซบุ๊กเป็นภาษาไทย รวมทั้งมีการโพสต์เนื้อหาคล้ายกันเป็นภาษาจีนในฟอรัมออนไลน์ของจีน แต่ AFP Fact Check ตรวจสอบแล้วพบว่าเป็นกรณีที่นายกรัฐมนตรีเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลที่สิงคโปร์เนื่องจากอาการป่วยที่ไม่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เมื่อปี 2559 โดยเนื้อหานี้เป็นการนำภาพที่เผยแพร่บนเว็บไซต์ข่าวของ

ลิงค์ไปรมาใช้อย่างผิดบริบท (false context) (AFP Fact Check, 28 February 2020)

อีกตัวอย่างเป็นโพสต์ทางเฟซบุ๊กของผู้ใช้ชาวไทยพร้อมคลิปวิดีโอที่แสดงให้เห็นผู้คนคุกเข่าสวดมนต์ตามท้องถนน โดยระบุว่าชาวอิตาลีสวดมนต์ขอไถ่โทษจากพระเจ้าเพื่อให้สถานการณ์ระบาดของโควิด-19 ยุติลง และเสนอให้ชาวไทยเชื่อคำแนะนำของแพทย์และอยู่ที่บ้านเพื่อลดการเดินทาง แต่การค้นหาภาพย้อนหลังพบว่า เป็นคลิปจากโบสถ์ในบราซิลที่แสดงให้เห็นประชาชนชาวบราซิลสวดมนต์เนื่องในวันสวดมนต์และงดอาหารแห่งชาติ (National Day of Prayer and Fasting) ซึ่งประธานาธิบดีประกาศให้ประชาชนร่วมใจกันสวดมนต์เพื่อให้ผ่านพ้นภาวะวิกฤติโควิด (AFP Fact Check, 23 April 2020)

ภาพที่ 30-31 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาที่นำภาพมาอธิบาย

เหตุการณ์ผิดบริบท (false context)

(AFP Fact Check, 28 February 2020; 23 April 2020)

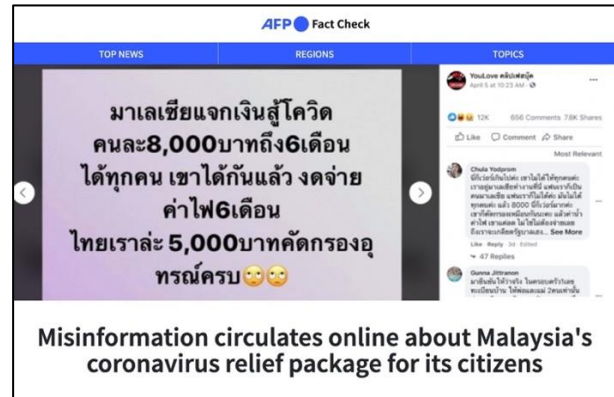
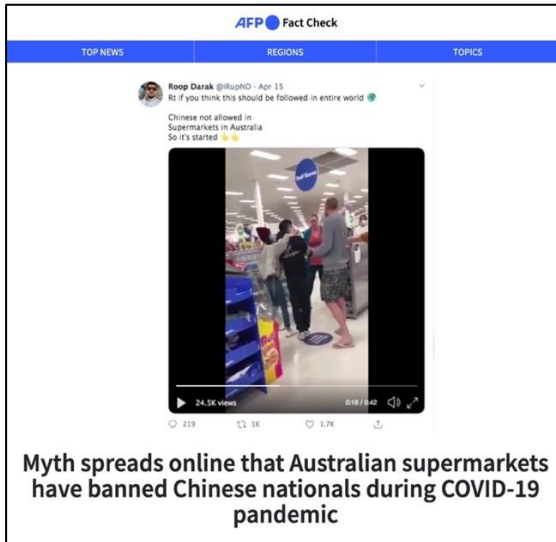
ผลการวิเคราะห์ยังพบเนื้อหาที่เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลที่ไม่สัมพันธ์กัน (false connection) และการทำให้เกิดความเข้าใจผิด

(misleading) โดยเป็นการโพสต์หรือส่งต่อพร้อมข้อความที่แสดงความคิดเห็นส่วนตัวในการวิจารณ์นโยบายรัฐหรือชี้ว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และแก้ไขปัญหามันเนื้อหาเหล่านี้จะทำให้เกิดความเข้าใจผิด แต่จากการพิจารณาข้อความประกอบ ก็ไม่ได้แสดงเจตนามุ่งร้าย สร้างความเกลียดชัง หรือสร้างความตื่นตระหนกในสังคมอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับข้อค้นพบที่นำเสนอไปแล้วในส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาที่ตรวจสอบโดยศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

ตัวอย่างเช่น การแชร์คลิปชาวเอเชียคู่หนึ่งกับชายผิวขาวคนหนึ่ง มีปากเสียงกันในซูเปอร์มาร์เก็ตในออสเตรเลีย พร้อมข้อความระบุว่าซูเปอร์มาร์เก็ตมีนโยบายห้ามชาวเอเชียเข้าไปใช้บริการ โดยมีนัยยะว่าชาวเอเชียเผชิญกับการเหยียดเชื้อชาติในช่วงการระบาดของโควิด-19 อย่างไรก็ตาม AFP ตรวจสอบกับซูเปอร์มาร์เก็ตแล้วชี้แจงว่าไม่มีนโยบายดังกล่าว และคลิปต้นเรื่องเป็นการถกเถียงกันในประเด็นอื่นที่ไม่เกี่ยวกับโควิด-19 แต่มีเนื้อหาที่สะท้อนการเหยียดเชื้อชาติจริง (AFP Fact Check, 20 April 2020)

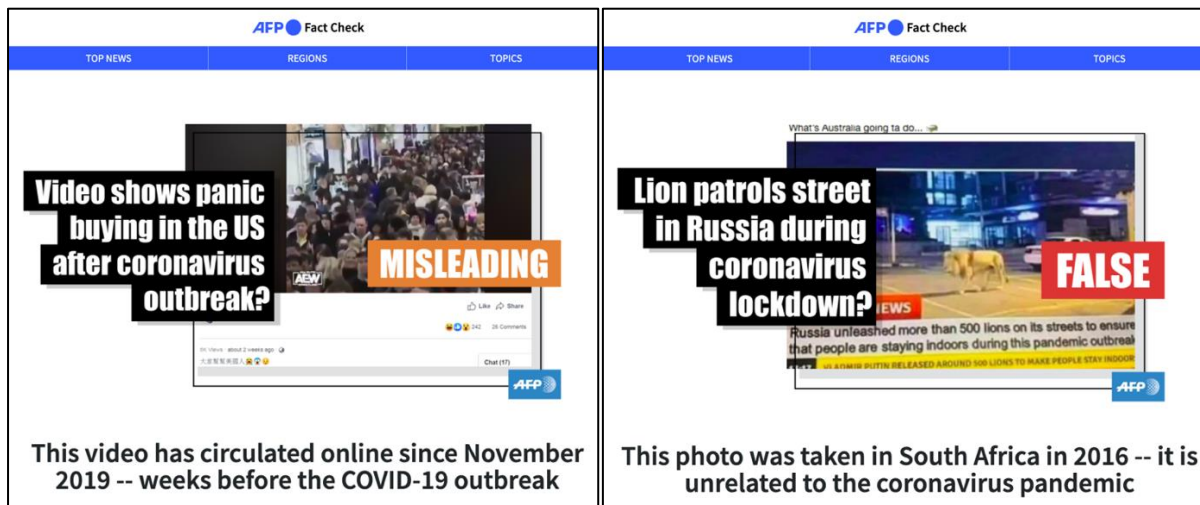
อีกตัวอย่าง เป็นกรณีข้อความบนเฟซบุ๊กภาษาไทยที่อ้างว่ารัฐบาลมาเลเซียจ่ายเงินช่วยเหลือในช่วงการระบาดให้กับประชาชนทุกคนและงดเก็บค่าไฟฟ้าเป็นเวลา 6 เดือน เพื่อวิพากษ์นโยบายของรัฐบาลไทยว่าจ่ายเงินน้อยกว่าและมีหลายขั้นตอนจนไม่ครอบคลุม แต่ข้อความเกี่ยวกับมาตรการช่วยเหลือของมาเลเซียคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริง (AFP Fact Check, 14 April 2020)

ภาพที่ 32-33 : ตัวอย่างเนื้อหาที่เชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางส่วนเข้ากับ
ข้อมูลที่เป็นเท็จ (false connection)
(AFP Fact Check, 20 April 2020; 14 April 2020)

นอกจากนี้ยังพบเนื้อหาที่แสดงให้เห็นการตัดต่อภาพและคลิปซึ่ง
แชร์ทางโซเชียลมีเดียในหลายประเทศ เช่น คลิปรวมภาพชาวอเมริกัน
จำนวนมากแย่งกันซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้าและซูเปอร์มาร์เก็ต
โดยอ้างว่าเป็นการแห่ซื้อเพื่อกักตุนก่อนมาตรการล็อกดาวน์ แต่จากการ
ตรวจสอบภาพพบว่าเหตุการณ์ช่วง Black Friday ของปี 2019 ที่
ประชาชนแย่งกันซื้อสินค้าลดราคา (AFP Fact Check, 19 March
2020) ซึ่งกรณีนี้เนื้อหาดูน่าเชื่อถือเนื่องจากเป็นคลิปที่มีโลโก้ของ
รายการ และสถานีโทรทัศน์แปะอยู่และถูกนำมา
ตัดต่อรวมกัน จึงดูเสมือนเป็นภาพข่าวจริง หรือการแชร์ภาพเหตุการณ์ที่
สิงโตเดินอยู่ในชุมชนเมือง พร้อมก็มี
มีกราฟิกตัวอักษรใต้จอที่ดูเหมือนเป็นรายการข่าวโทรทัศน์ คือ คำว่า
“Breaking News” (ข่าวด่วน) และข้อความอธิบายภาพซึ่งระบุว่า
ทางการรัสเซียปล่อยให้สิงโตกว่า 500 ตัวออกมาเดินบนท้องถนนเพื่อ
ควบคุมให้ประชาชนอยู่ในเคหสถานในช่วงการระบาด แต่การ
ตรวจสอบพบว่า เป็นภาพข่าวจากเหตุการณ์ในนคร

โจฮานเนสเบิร์กของแอฟริกาใต้ตั้งแต่ปี 2559 และไม่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 (AFP Fact Check, 2 September 2020) กรณีเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าผู้ผลิตเนื้อหาไม่ได้ผลิตเนื้อหาด้วยความเข้าใจผิดและมีเจตนาบางประการ เพราะเนื้อหาถูกสร้างขึ้นด้วยความจงใจผ่านการตัดต่อและตัดแต่งภาพ อย่างไรก็ตาม fact-checker ไม่ได้ระบุว่าต้นทางของเนื้อหามาจากที่ใดและผู้ผลิตมีเจตนาอย่างไร

ภาพที่ 34-35 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาที่ถูกตัดต่อและเสริมแต่ง (manipulated & fabricated content) (AFP Fact Check, 19 March 2020; 2 September 2020)

ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการคือเนื้อหาที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด (misleading content) ซึ่งผลิตโดยองค์กรสื่อหรือผู้ผลิตเนื้อหา ด้วยการนำเสนอข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือขบขันเฉพาะสาระสำคัญบางประการ เช่น การเผยแพร่เนื้อหาของเว็บไซต์ข่าว *คมชัดลึก* ซึ่งตั้งชื่อการรายงานว่า “7 สิ่งที่ โควิด -19 กลัว” ได้แก่ แสงอัลตราไวโอเล็ต (UV) อุณหภูมิสูงกว่า 56 องศาเซลเซียส อากาศที่ถ่ายเท ยาฆ่าเชื้อ คลอรีน แอลกอฮอล์ 75% การล้างมือบ่อย ๆ และ ภูมิคุ้มกันที่แข็งแรงของมนุษย์ โดย AFP Fact Check ได้ตรวจสอบ

27 July 2021

เนื้อหาตั้งกล่าวกับผู้เชี่ยวชาญ เช่น อาจารย์คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย องค์การอนามัยโลก กรมอนามัยของออสเตรเลีย และศูนย์ป้องกันและควบคุมโรคของสหรัฐอเมริกา สรุปว่าเนื้อหาตั้งกล่าวไม่มีความกระจ่าง และไม่สอดคล้องกับคำอธิบายของผู้เชี่ยวชาญ เช่น รายงานชิ้นนี้ไม่ได้ระบุวิธีการใช้คลอรีนอย่างกระจ่างชัด โดยผู้เชี่ยวชาญระบุว่าคลอรีนไม่สามารถใช้กับร่างกายมนุษย์โดยตรงได้ เพราะอาจเป็นอันตรายต่อผิวหนังและอวัยวะส่วนอื่นที่มีความอ่อนโยน หรือการใช้แสงแดดฆ่าเชื้อโควิดก็ต้องคำนึงถึงอันตรายต่อมนุษย์ด้วยเช่นกัน (AFP Fact Check, 20 March 2020)

ภาพที่ 36 : ตัวอย่างเนื้อหาที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด (misleading content) ซึ่งผลิตโดยสื่อมวลชน (AFP Fact Check, 20 March 2020)

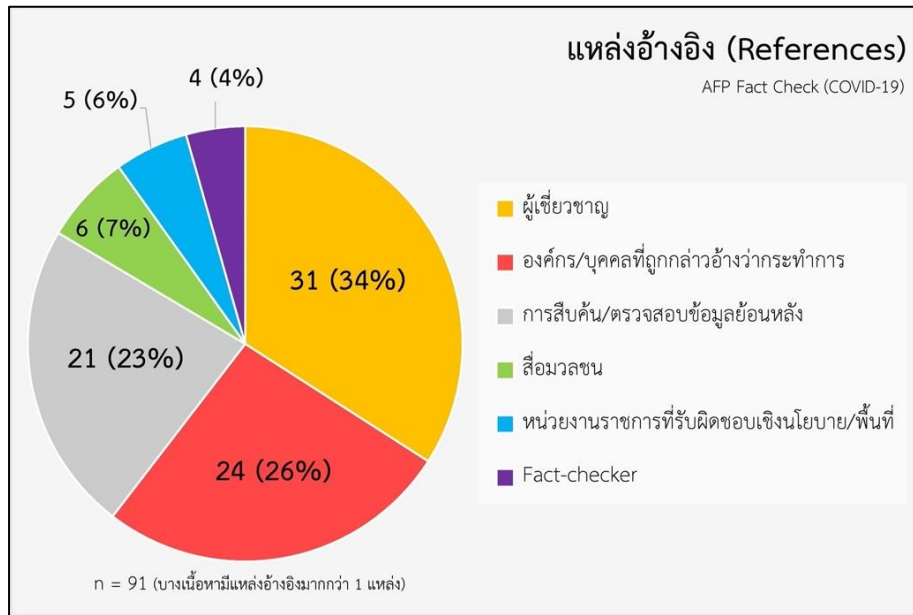
กรณีนี้อาจนับได้ว่าเป็นงานวารสารศาสตร์ด้อยคุณภาพ (poor journalism) ตามการนิยามของ Reuters Institute for the Study of

Journalism แห่งมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด¹ กล่าวคือ เป็นการรายงานที่ไม่อธิบายให้กระจ่าง สรุปสาระสำคัญแบบห้วนเกินไป จนทำให้ไม่เห็นบริบททั้งหมด หรือ ทำให้เข้าใจผิดได้ ข้อค้นพบนี้ไม่เพียงแสดงให้เห็นบทบาทขององค์กรสื่อในการตรวจสอบข้อเท็จจริงดังที่ได้นำเสนอไปแล้วในการวิเคราะห์เนื้อหาของ Cofact แต่ย้ำความสำคัญที่องค์กรสื่อสารศาสตร์ต้องปฏิบัติตามปรัชญาวิชาชีพว่าด้วยการนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง รอบด้าน และเที่ยงธรรม เพื่อไม่ให้ประชาชนเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือเบี่ยงเบนไปจากข้อเท็จจริง โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤติ

สำหรับแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อมูลของ AFP Fact Check พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นที่ต้องการตรวจสอบ จำนวน 31 เรื่องหรือร้อยละ 34 รองลงมาคือองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ถูกกล่าวอ้างว่ากระทำการเรื่องหนึ่ง ๆ จำนวน 24 เรื่องหรือร้อยละ 26 รายงานของสื่อมวลชน จำนวน 6 เรื่องหรือร้อยละ 7 หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบเชิงนโยบาย หรือพื้นที่ จำนวน 5 เรื่องหรือร้อยละ 6 และตรวจสอบจาก fact-checker อื่น ๆ จำนวน 4 เรื่องหรือร้อยละ 4 นอกจากนั้น AFP Fact Check ยังได้ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงประเภทอื่น ๆ เช่น การสืบค้นเอกสาร และรายงาน การสืบค้นภาพและวิดีโอ (reverse image search) รวมแล้วจำนวน 21 เรื่องหรือร้อยละ 23 ดังจะได้ขยายความต่อไป

---

¹ <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/news-you-dont-believe-audience-perspectives-fake-news>; <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/risj-review/covid-19-has-intensified-concerns-about-misinformation-heres-what-our-past-research>

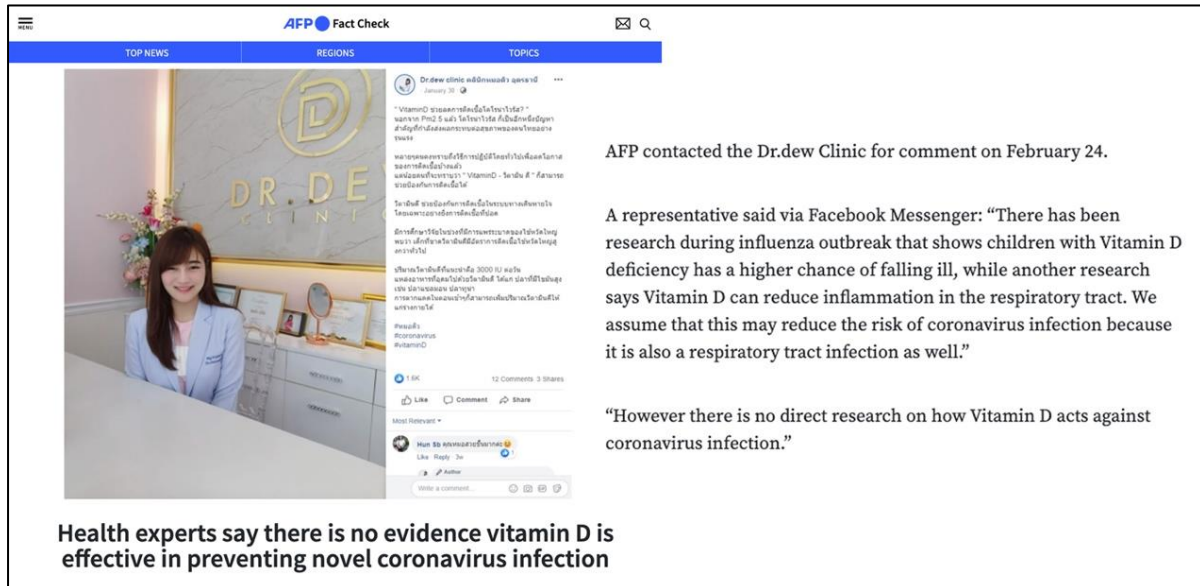

ภาพที่ 37 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ AFP Fact Check ใช้ตรวจสอบเนื้อหา

ข้อค้นพบที่โดดเด่นจากการรายงานของ AFP Fact Check คือ การใช้วิธีการเชิงวารสารศาสตร์ในการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยนำเสนอแหล่งอ้างอิงอย่างน้อย 2 แหล่งเพื่อยืนยันข้อสรุปจากการตรวจสอบเนื้อหา เนื่องจาก AFP Fact Check เป็นส่วนหนึ่งของสำนักข่าว AFP ซึ่งแตกต่างจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่เน้นการชี้แจงข้อมูลโดยหน่วยงานภาครัฐที่มีความรับผิดชอบต่อเรื่องนั้น ๆ และ Cofact ที่ใช้กระบวนการ crowdsourcing ซึ่งใช้การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (secondary source) เป็นหลัก

ตัวอย่างเช่น ในกรณีเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค AFP Fact Check มักสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์และอ้างอิงข้อมูลจากหน่วยงานด้านสาธารณสุขที่มักเป็นแหล่งอ้างอิงในระดับนานาชาติ เช่น องค์การอนามัยโลก (WHO) ศูนย์ป้องกันและควบคุมโรคของสหรัฐอเมริกา (Centers for Disease Control and

Prevention: CDC) เป็นต้น ส่วนบางกรณีก็มีการสัมภาษณ์ผู้โพสต์เนื้อหาโดยตรงด้วย เช่น การเผยแพร่เนื้อหาของคลินิกเสริมความงามแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานีที่ระบุว่า วิตามินดีช่วยลดการติดเชื้อโควิด-19 ได้ นอกจาก AFP จะตรวจสอบข้อมูลดังกล่าวกับผู้เชี่ยวชาญ เช่น อาจารย์คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และองค์การอนามัยโลก ซึ่งไม่พบข้อมูลยืนยันว่าวิตามินดีสามารถป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 ได้แล้ว AFP ยังได้สอบถามไปยังผู้โพสต์เนื้อหาดังกล่าวด้วย โดยเพจ *Dr.dew clinic คลินิกหมอดิว อุดรธานี* ได้กล่าวกับ AFP ว่า “มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าเด็กที่ขาดวิตามินดีมีโอกาสป่วยสูง และวิตามินดีสามารถลดการอักเสบในทางเดินหายใจได้ เราจึงคิดว่าสิ่งนี้อาจช่วยลดความเสี่ยงของการติดเชื้อไวรัสโคโรนาได้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานวิจัยที่ยืนยันว่าวิตามินดีมีส่วนช่วยในการต่อต้านไวรัสโคโรนาได้โดยตรง” (AFP Fact Check, 28 February 2020)

ภาพที่ 38 : ตัวอย่างการตรวจสอบข้อมูลจากผู้โพสต์เนื้อหาโดยตรง
(AFP Fact Check, 28 February 2020)

27 July 2021

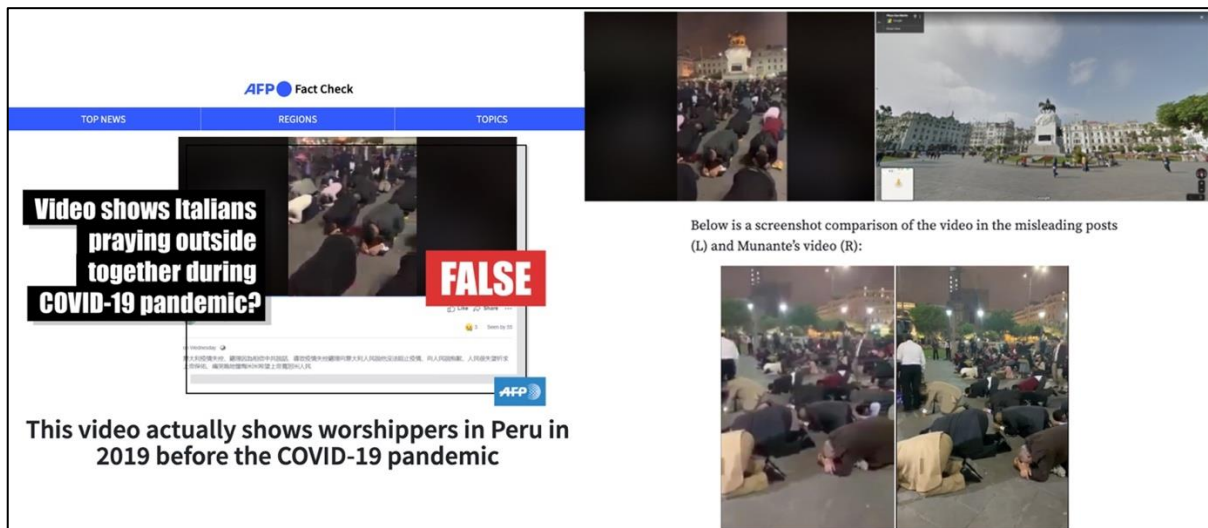
ในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค ซึ่งพบว่ามี การส่งต่อในหลายประเทศ AFP Fact Check จะอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่มีที่มาหลากหลาย ทั้งผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ต้นทาง ผู้เชี่ยวชาญจากประเทศอื่น รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศอย่างองค์การอนามัยโลก เพื่อให้เห็นข้อสรุปที่สอดคล้องกัน วิธีการนี้ถือเป็นข้อได้เปรียบจากการที่ AFP เป็นสำนักข่าว (news agency) ระดับนานาชาติ ที่มีสำนักงานในหลายประเทศทั่วโลก ทำให้สามารถประสานทรัพยากรในการตรวจสอบเนื้อหาที่มีลักษณะคล้ายกันและเข้าถึงแหล่งข่าวจากหลากหลายพื้นที่ได้

ตัวอย่างเช่น การชี้ว่าการกลั้วคอด้วยน้ำเกลือไม่สามารถป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 ได้ใช้แหล่งอ้างอิงจากองค์การอนามัยโลก และผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจากสหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ และออสเตรเลีย (AFP Fact Check, 23 March 2020) หรือการระบุว่า การกลั้วคอด้วยน้ำเกลือไม่สามารถตรวจสอบการติดเชื้อได้ โดยมีแหล่งอ้างอิงทั้งจากองค์การอนามัยโลก ผู้เชี่ยวชาญด้านโรคติดเชื้อจากบราซิล นักระบาดวิทยาจากโคลอมเบีย และนักไวรัสวิทยาจากเบลเยียม (AFP Fact Check, 11 March 2020) เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบการตรวจสอบความจริงแท้ (authenticity) ของเนื้อหาด้วยการสืบค้นเอกสารและรายงาน การสืบค้นภาพและวิดีโอ (reverse image search) รวมถึงการวิเคราะห์ภาพและวิดีโอ เพื่อพิสูจน์ว่าถูกนำมาใช้อย่างผิดบริบทหรือเป็นถูกตัดต่อและบิดเบือน (manipulated content) อย่างไรก็ตาม โดยคิดเป็นร้อยละ 23 ของแหล่งอ้างอิงทั้งหมด เช่น การตรวจสอบสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในภาพ การเปรียบเทียบกับเนื้อหาในฐานข้อมูลออนไลน์อื่น ๆ ว่าสอดคล้องกับสถานที่ที่กล่าวอ้างในเนื้อหาหรือไม่ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น การเผยแพร่คลิปวิดีโอบนโลกออนไลน์ทั้งในเฟซบุ๊ก และยูทูปเกี่ยวกับการสวดภาวนาร่วมกันของชาวอิตาลีในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่ง AFP Fact Check ได้ตรวจสอบโดยนำสถานที่ในคลิปวิดีโอไปเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลแผนที่จาก Google Maps และ Google Street View รวมถึงสืบค้นคลิปวิดีโออื่น ๆ บนโลกออนไลน์ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับคลิปที่ตรวจสอบ ผลปรากฏพบว่าคลิปวิดีโอดังกล่าวเป็นงานโฆษณาในประเทศเปรูเมื่อเดือนธันวาคม 2562 หลายสัปดาห์ก่อนที่จะมีรายงานผู้ติดเชื้อโควิด-19 รายแรกในอิตาลี (AFP Fact Check, 2 September 2020)

ภาพที่ 39 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาด้วยการสืบค้นภาพและวิดีโอที่ค้น และฐานข้อมูลจาก Google Maps (AFP Fact Check, 2 September 2020)

นอกจากใช้วิธีการเชิงวารสารศาสตร์เพื่อตรวจสอบข้อมูลแล้ว AFP Fact Check ยังใช้รูปแบบการนำเสนอผลการตรวจสอบข้อมูลแบบรายงานข่าวเป็นหลัก โดยตั้งชื่อเรื่องหรือพาดหัวข่าวด้วยข้อมูลที่สำคัญที่สุดและเข้าใจได้กระจ่างแม้จะไม่ได้อ่านเนื้อหาอย่างละเอียดก็ตาม กล่าวคือ แทนที่จะแจ้งเตือนเพียงข้อความ “ข่าวปลอม อย่าแชร์” พาดหัวข่าวจะระบุแหล่งอ้างอิงเพื่อแจ้งว่าเนื้อหาไม่ใช่ข้อเท็จจริง

อย่างไร เช่น “Thai health experts say there is no evidence the 'green chiretta' herb can prevent the novel coronavirus” [ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพของไทยกล่าวว่าไม่มีหลักฐานว่า สมุนไพร ‘ฟ้าทะลายโจร’ สามารถป้องกันไวรัสสายพันธุ์ใหม่ได้] (AFP Fact Check, 7 February 2020) หรือ “Thailand is not only country to require people to wear masks in private cars” [ไทยไม่ใช่ประเทศเดียวที่กำหนดให้ประชาชนใส่หน้ากากอนามัยในรถส่วนตัว] (AFP Fact Check, 12 May 2021)

ในเนื้อหาจะเริ่มด้วยการอธิบายสถานการณ์การแพร่กระจายของข้อมูลที่ตรวจสอบ เช่น พบการโพสต์และส่งต่อบนแพลตฟอร์มใด ในประเทศใดบ้าง ถูกส่งต่อจำนวนกี่ครั้ง จากนั้นจึงยกตัวอย่างภาพหน้าจอของเนื้อหาโดยไม่ได้ลิงค์ไปยังเนื้อหาต้นฉบับเพื่อลดการเข้าถึง (reach) และปฏิสัมพันธ์ (engagement) กับเนื้อหาที่เป็นข้อมูลผิดพลาดและข้อมูลบิดเบือน แล้วจึงอธิบายว่าเพราะอะไรเนื้อหานั้นจึงเป็นเท็จหรือทำให้เข้าใจผิด ด้วยการอ้างอิงหลักฐานจากการสืบค้นหรือข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญแหล่งต่าง ๆ รวมถึงอธิบายภูมิหลังของเหตุการณ์ เช่น สถานการณ์ระบาดในประเทศนั้น ๆ เพื่ออธิบายว่าเพราะเหตุใดข้อมูลเท็จจึงถูกส่งต่ออย่างกว้างขวาง

แนวทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ George Lakeoff ศาสตราจารย์ด้าน cognitive science และภาษาศาสตร์ กับ Jay Rosen นักวิชาการด้านวารสารศาสตร์ที่แนะนำวิธีการนำเสนอแบบ “truth sandwich” เพื่อป้องกันการผลิตซ้ำหรือแพร่กระจายข้อมูลเท็จ โดยเริ่มต้นด้วยข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงก่อน จากนั้นจึงกล่าวถึงเนื้อหาที่ทำให้เข้าใจผิดหรือเท็จเฉพาะในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะหรือ

27 July 2021

ต่อชีวิตของประชาชน หากไม่เกี่ยวข้องก็ไม่จำเป็นต้องให้พื้นที่ แล้วจึงปิดท้ายด้วยการย้ำข้อเท็จจริงอีกครั้ง²

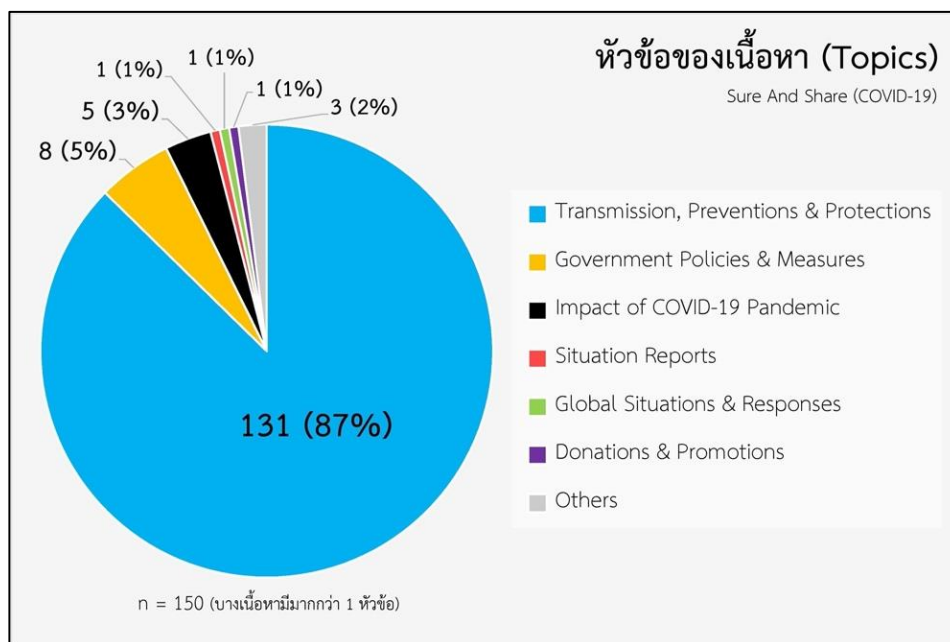
การนำเสนอในแนวทางนี้จึงไม่ได้เน้นการกล่าวโทษเนื้อหาต้นทางว่าเป็นข้อมูลอันตราย แต่ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจข้อเท็จจริงในประเด็นหนึ่ง ๆ มากกว่า อีกทั้งยังมีวิธีอ้างถึงเนื้อหาที่เป็นปัญหาที่ช่วยลดการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาที่ทำให้เข้าใจผิดหรือเป็นเท็จ ซึ่งนำไปสู่การลดการมองเห็น (visibility) และแพร่กระจายของเนื้อหานั้น ๆ ผ่านระบบอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียได้บ้าง อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบข้อเท็จจริงและรายงานผลการตรวจสอบด้วยวิธีการเชิงวารสารศาสตร์ต้องการบุคลากรที่มีความรู้และทักษะด้านวารสารศาสตร์ ทั้งยังต้องใช้เวลาในการค้นหา-ตรวจสอบข้อมูล รวมถึงสัมภาษณ์แหล่งอ้างอิงที่หลากหลาย จึงอาจไม่สามารถรายงานผลการตรวจสอบได้ในปริมาณมากและบ่อยครั้งเท่ากับ fact-checker อื่น ๆ

---

² <https://www.poynter.org/reporting-editing/2020/how-to-serve-up-a-tasty-truth-sandwich/>; <https://twitter.com/i/events/1264295349688115201>

4) ชัวร์ก่อนแชร์

ผลการศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 ที่ชัวร์ก่อนแชร์นำมา รายงานจำนวน 150 ชิ้น พบว่าเนื้อหาส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ แพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค โดยคิดเป็น 131 เรื่องหรือร้อยละ 87 ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการของรัฐมี 8 เรื่องหรือ ร้อยละ 5 ขณะที่เรื่องผลกระทบจากโควิด-19 การรายงานสถานการณ์ ระบาด สถานการณ์ในต่างประเทศ และผลิตภัณฑ์กรรมธรรม์ประกันโค วิด รวมกันเป็น 8 เรื่องหรือร้อยละ 6 นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาแนะนำวิธีการ ต ร ว จ ส อ บ ข อ เ ทื จ จ ร ิ ง ข อ ง ข อ ม ลู ก ี ย ว กั บ โ ค วิ ด -19 อีก 3 เรื่องหรือคิดเป็นร้อยละ 2

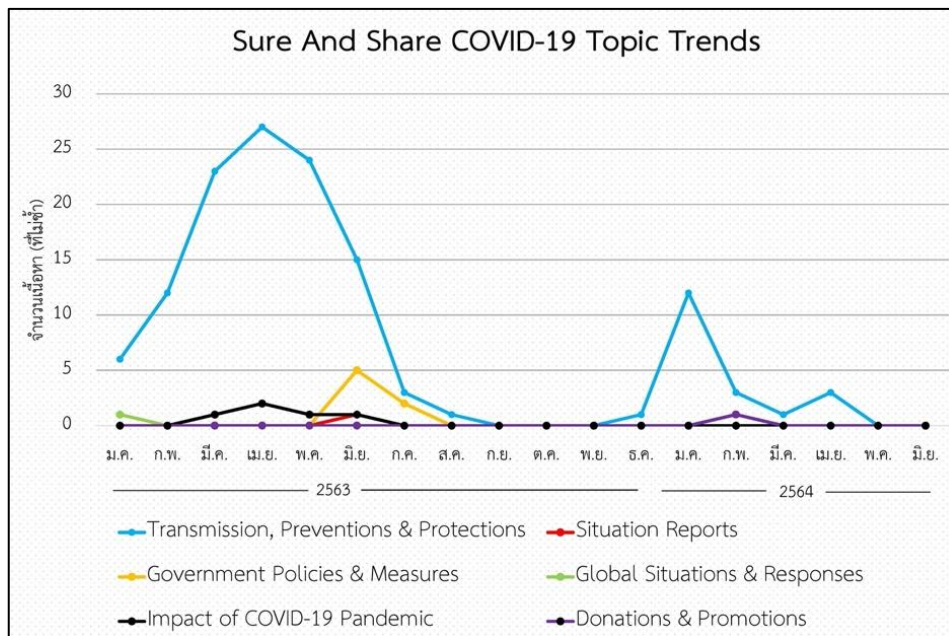

ภาพที่ 40 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากชัวร์ก่อนแชร์

เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลเนื้อหาของชัวร์ก่อนแชร์ เกี่ยวกับ โ ค วิ ด -19 ที่ ง ห ม ด ไ ต้ การวิเคราะห์แนวโน้มของเนื้อหาจึงไม่ได้สะท้อนการนำเสนอทั้งหมด

27 July 2021

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลที่มีพบว่า ชัวร์ก่อนแชร์มีแนวโน้มในการนำเสนอเนื้อหาเพื่อให้ความกระจ่างต่อประเด็นที่สังคมสนใจหรือสงสัยมากที่สุดในช่วงการระบาดระลอกแรก และมีความโดดเด่นในการอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค หลังจากนั้นก็นำเสนอเนื้อหาในประเด็นนี้ในปริมาณมากอีกครั้งในช่วงการระบาดระลอก 2 และ 3 แต่จำนวนลดลงจากเนื้อหาในระลอกแรกกว่าครึ่ง

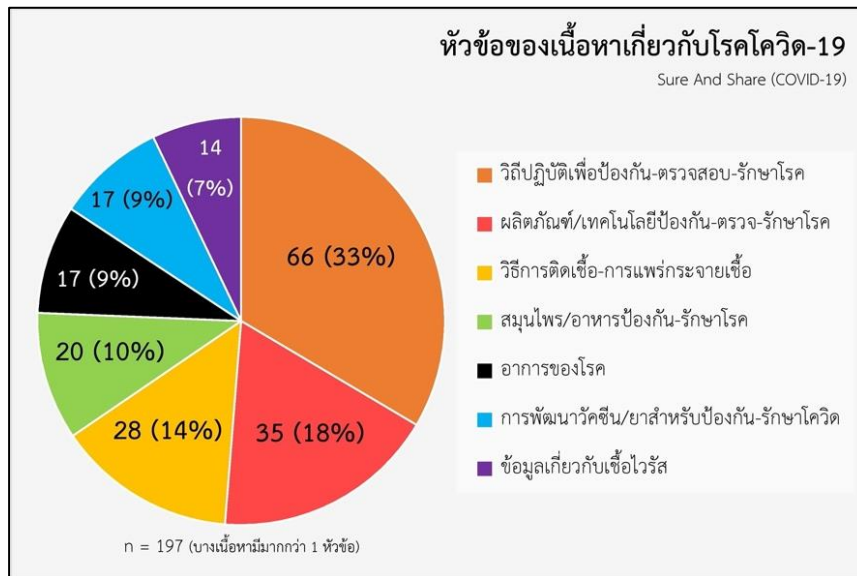

ภาพที่ 41 : กราฟแสดงแนวโน้มของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จาก ชัวร์ก่อนแชร์

ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 - มิถุนายน 2564

เมื่อพิจารณาหัวข้อเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคโควิด-19 ที่ชัวร์ก่อนแชร์นำเสนอ พบว่าหนึ่งในสามเป็นเรื่อง วิถีปฏิบัติเพื่อตรวจสอบ ป้องกัน และรักษาโรค คิดเป็นร้อยละ 33 ส่วนเรื่องผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีที่ใช้ตรวจสอบ ป้องกัน และรักษาโรค วิธีการติดเชื้อและแพร่กระจายเชื้อ และสมุนไพร-อาหารที่ใช้

ป้องกันและรักษาโรคมีปริมาณใกล้เคียงกัน คือร้อยละ 18, 14 และ 10 ตามลำดับ ขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับอาการของโรค และการพัฒนาวัคซีน ป้องกันและยารักษาโรค คิดเป็นร้อยละ 9 เท่ากัน ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่มีน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 7

ภาพที่ 42 : แผนผังแสดงสัดส่วนของหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค จากชัวร์ก่อนแชร์

ผู้วิจัยพบว่า ชัวร์ก่อนแชร์จะเสนอข้อมูลที่เห็นว่าประชาชนควรรู้ เพื่อให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัย ในวิกฤตโควิด-19 มากกว่า 1 ครั้ง โดยเฉพาะในช่วงแรกของการระบาด เช่น วิธีใช้หน้ากากอนามัยที่ถูกต้อง การรักษาสุขภาพให้แข็งแรงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรค ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพร-อาหารที่อ้างว่าช่วยป้องกัน-รักษาโรคได้อย่างฟ้าทะลายโจรและกล้วย รวมถึงอาการ และผลจากการติดเชื้อโควิดที่ประชาชนสงสัย เช่น ผลกระทบต่อปอด เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น การนำเสนอความรู้และข้อควรระวังเกี่ยวกับการใช้หน้ากากอนามัยในหลากหลายประเด็น เช่น การสวมหน้ากากอนามัยอย่างถูกวิธี โดยตรวจสอบข้อมูลจากนายกสุมาคมโรคติดเชื้อแห่ง

ประเทศไทย (ซัวร์ก่อนแชร์, 3 กุมภาพันธ์ 2563) เหตุผลที่ไม่ควรใช้หน้ากากอนามัยที่เปียกน้ำ โดยตรวจสอบข้อมูลจากอธิบดีกรมอนามัย (ซัวร์ก่อนแชร์, 23 พฤษภาคม 2563) หรือการห้ามใช้แอลกอฮอล์ฟันทบริเวณหน้ากากอนามัย เพราะจะทำให้ประสิทธิภาพการป้องกันเชื้อลดลงอย่างมาก โดยตรวจสอบข้อมูลจากอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ซัวร์ก่อนแชร์, 12 มีนาคม 2563) เป็นต้น

ภาพที่ 43-44 : ตัวอย่างการนำเสนอความรู้และข้อควรระวังเกี่ยวกับการใช้หน้ากากอนามัย

(ซัวร์ก่อนแชร์, 23 พฤษภาคม 2563; 12 มีนาคม 2563)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเช่น การเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของสมุนไพรมะนาวในการป้องกันโรคโควิด-19 ซึ่งซัวร์ก่อนแชร์ได้ตรวจสอบประเด็นดังกล่าวถึง 2 ครั้งตามระลอกของการระบาด โดยในการระบาดระลอกแรกได้ตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญจากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ซัวร์ก่อนแชร์, 5 กุมภาพันธ์ 2563) ส่วนระลอกที่ 2 ตรวจสอบกับอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (ซัวร์ก่อนแชร์, 14 มกราคม 2564) ซึ่งทั้งสองแหล่งอ้างอิงให้ข้อมูลอย่างสอดคล้องกันว่า มะนาวมีฤทธิ์ด้านการอักเสบและฆ่าเชื้อได้ แต่ยังไม่มีการรับรองว่าสามารถป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 ได้หรือไม่ รวมถึงการรับประทานมากเกินไปอาจส่งผลเสียต่อร่างกายมากกว่าผลดี จึงแนะนำให้รับประทานในปริมาณพอเหมาะเฉพาะช่วงที่

มีอาการหวัดเท่านั้น ไม่ควรรับประทานยาอย่างต่อเนื่องเพื่อหวังจะป้องกันเชื้อไวรัส

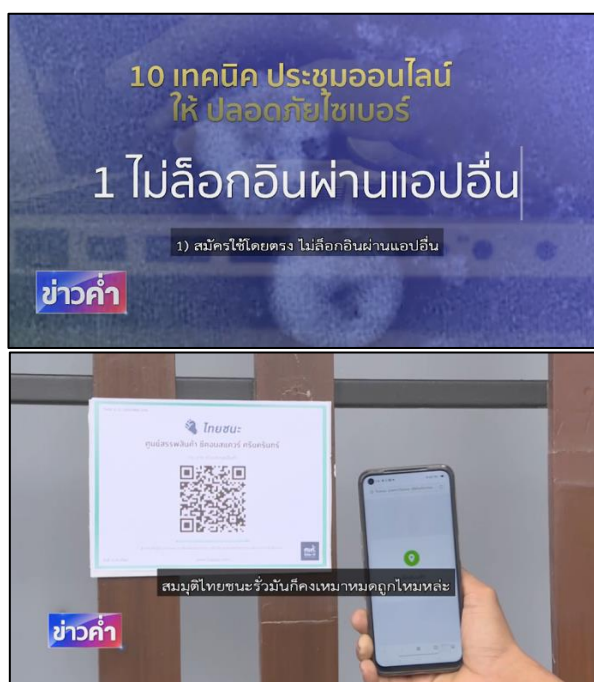

ภาพที่ 45-46 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของฟ้าทะลายโจร

(ซัวร์ก่อนแชร์, 5 กุมภาพันธ์ 2563; 14 มกราคม 2564)

นอกจากนี้ยังมีการอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเสี่ยงจากเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในช่วงการระบาด ซึ่งเป็นประเด็นที่ fact-checker อื่นไม่ได้นำเสนอมากนัก เช่น “7 วิธีพ้น ‘ภัยไซเบอร์’ ช่วงโควิด-19” (ซัวร์ก่อนแชร์, 19 เมษายน 2563) “10 เทคนิคประชุมออนไลน์ปลอดภัยไซเบอร์ ช่วงโควิด-19” (ซัวร์ก่อนแชร์, 22 เมษายน 2563) หรือ “สแปมใน iMessage เกี่ยวข้องกับไทยชนะ จริงหรือ ?” (ซัวร์ก่อนแชร์, 5 มิถุนายน 2563) ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามอีกด้านหนึ่งที่แฝงมากับสภาวะโรคระบาด และเกี่ยวพันกับชีวิตวิถีใหม่ของผู้คนในสังคมจำนวนมาก

ภาพที่ 47-48 : ตัวอย่างการอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเสี่ยงจากการใช้เทคโนโลยีในช่วงโควิด-19
(ชัวร์ก่อนแชร์, 22 เมษายน 2563; 5 มิถุนายน 2563)

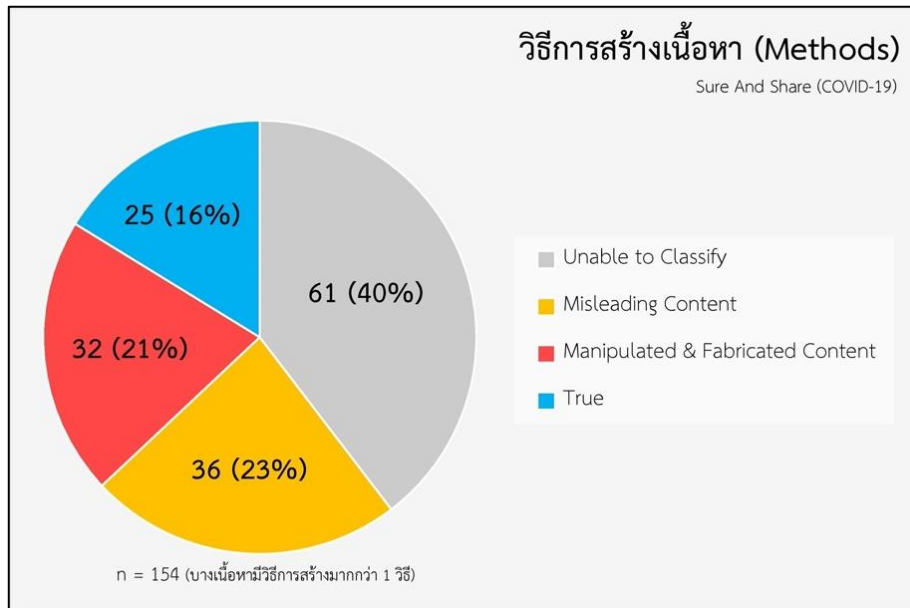
ชัวร์ก่อนแชร์ยังนำเสนอวิธีการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 ในหัวข้อ “Fact Check Expert” โดยผู้สื่อข่าวได้ประมวลข้อมูลและอธิบายแนวทางการตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเด็นต่าง ๆ เช่น “เรื่อง(ปลอม) ระบาด กับ COVID-19” (ชัวร์ก่อนแชร์, 16 มกราคม 2564) หรือ “5 เทคนิคไม่หลงเชื่อแชร์ข้อมูลเท็จวัคซีนโควิด-19” (ชัวร์ก่อนแชร์, 6 กุมภาพันธ์ 2564) ดังนั้น นอกจากชัวร์ก่อนแชร์จะหยิบยกประเด็นต่าง ๆ ในสังคมมาตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว ยังพยายามสื่อสารและให้ข้อแนะนำเกี่ยวกับเครื่องมือและเทคนิคในการตรวจสอบข้อเท็จจริงแก่สังคมด้วย

ภาพที่ 49-50 : ตัวอย่างการนำเสนอวิธีและเทคนิคในการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19

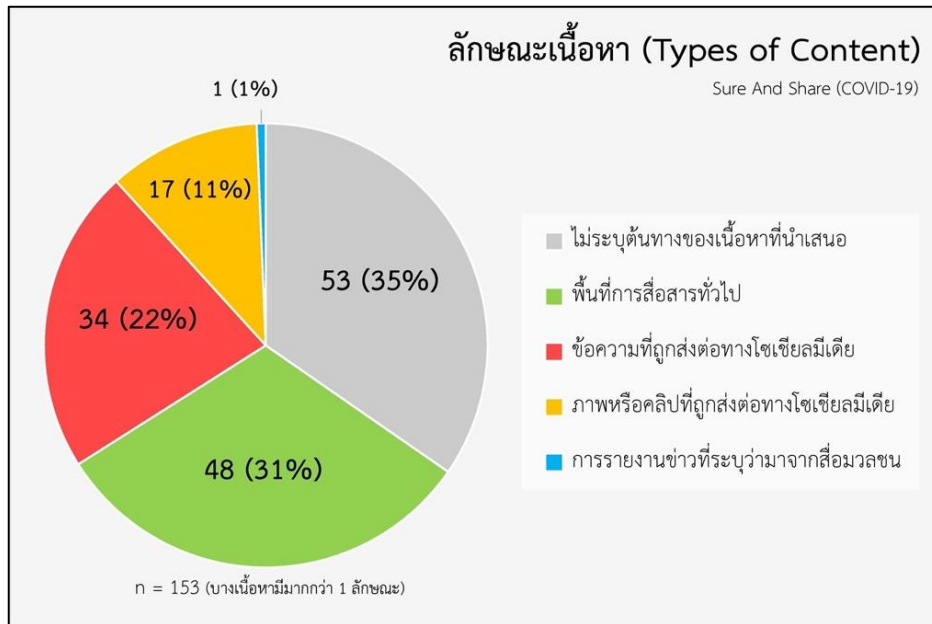
(ซัวร์ก่อนแชร์, 16 มกราคม 2564; 6 กุมภาพันธ์ 2564)

เนื่องจากซัวร์ก่อนแชร์เป็น fact-checker ที่เป็นหน่วยหนึ่งขององค์กรสื่อเช่นเดียวกับ AFP Fact Check แนวทางการนำเสนอเนื้อหาของซัวร์ก่อนแชร์จึงเน้นการอธิบายและขยายความข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโควิด-19 หรือชี้ว่าข้อมูลเท็จมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงอย่างไร ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ (educate) และแจ้งข่าว (inform) โดยอ้างอิงข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญมากกว่าการตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยตรง ด้วยเหตุนี้ การรายงานของซัวร์ก่อนแชร์ส่วนหนึ่งจึงไม่อ้างถึงเนื้อหาต้นทางเช่นเดียวกับ fact-checker อื่น แต่ประมวลให้เห็นพอสังเขปว่าสาระสำคัญของข้อมูลที่ผิดและบิดเบือนคืออะไร จากนั้นจึงให้นำหนักกับการอธิบายข้อเท็จจริง เมื่อพิจารณาเฉพาะประเด็นหรือเนื้อหาที่นำมาตรวจสอบพบว่ามีส่วนที่ใกล้เคียงกันระหว่างข้อเท็จจริง ข้อมูลที่สร้างความเข้าใจผิด และข้อมูลที่ถูกแต่งขึ้นหรือไม่มีหลักฐานยืนยัน

ภาพที่ 51 : แผนผังแสดงสัดส่วนของวิธีการสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากชัวร์ก่อนแชร์

สำหรับลักษณะเนื้อหาที่นำมาตรวจสอบนั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้เจาะจงที่มาของเนื้อหาชัดเจน โดยระบุว่าพบในพื้นที่การสื่อสารทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 31 ของเนื้อหาที่ตรวจสอบ รองลงไปเป็นข้อความที่พบในโซเชียลมีเดีย คิดเป็นร้อยละ 22 ส่วนเนื้อหาที่เป็นภาพหรือคลิป คิดเป็นร้อยละ 11 และเนื้อหาที่พบน้อยที่สุดคือการรายงานของสื่อมวลชน พบเพียงร้อยละ 1 ซึ่งไม่ได้ระบุที่มาของเนื้อหาชัดเจน แต่แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่คล้ายกับการรายงานข่าวออนไลน์

ภาพที่ 52 : แผนผังแสดงสัดส่วนของลักษณะเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 จากชัวร์ก่อนแชร์

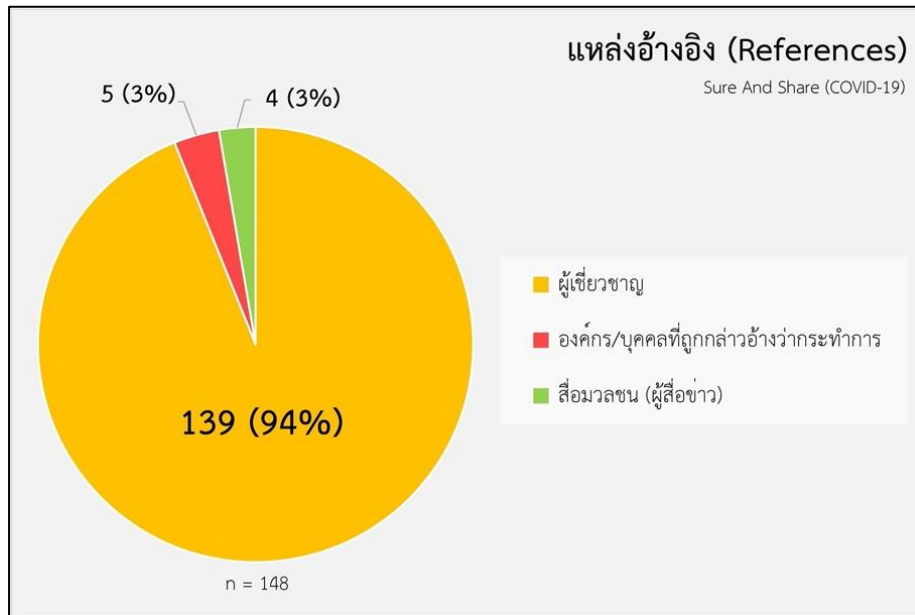
เนื้อหาที่ชัวร์ก่อนแชร์ตรวจสอบและมีลักษณะคล้ายกับการรายงานข่าวของสื่อมวลชนนั้นปรากฏเพียง 1 กรณี โดยเป็นการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับโรค *Disease X* ซึ่งระบุว่าเป็นไวรัสสายพันธุ์ใหม่ที่มีความร้ายแรงกว่าโควิด-19 เนื้อหาดังกล่าวปรากฏกราฟที่คล้ายคลึงกับการนำเสนอข่าวออนไลน์ของสื่อมวลชน แต่ไม่ได้ระบุว่ามาจากสำนักข่าวใด โดยชัวร์ก่อนแชร์ได้ตรวจสอบกับอาจารย์จากคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าข้อความดังกล่าวไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด (ชัวร์ก่อนแชร์, 18 มกราคม 2564)

ภาพที่ 53 : การตรวจสอบเนื้อหาซึ่งมีที่มาคล้ายกับการรายงานข่าวของสื่อมวลชน

(ชัวร์ก่อนแชร์, 18 มกราคม 2564)

ในส่วนแหล่งอ้างอิงข้อมูลในการตรวจสอบนั้น พบว่าชัวร์ก่อนแชร์ตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญเช่นเดียวกับ AFP Fact Check โดยพบแหล่งอ้างอิงผู้เชี่ยวชาญเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 94) สอดคล้องกับหัวข้อเนื้อหาส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับโรคโควิด-19 โดยตรง จึงต้องให้ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาอธิบาย เช่น แพทย์ นักวิชาการจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง อาจารย์มหาวิทยาลัย ขณะที่แหล่งอ้างอิงอื่น ๆ ที่พบคือองค์กรหรือบุคคลที่ถูกอ้างว่ากระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 3 และผู้สื่อข่าวของชัวร์ก่อนแชร์ คิดเป็นร้อยละ 3 นอกจากนี้ เนื้อหาส่วนใหญ่มักนำเสนอแหล่งอ้างอิงเพียงแหล่งเดียว

ภาพที่ 54 : แผนผังแสดงสัดส่วนของแหล่งอ้างอิงที่ซัวร์ก่อนแชร์ ใช้ตรวจสอบเนื้อหา

อย่างไรก็ตาม การเลือกแหล่งอ้างอิงเพื่อตรวจสอบข้อมูลของซัวร์ก่อนแชร์ บางกรณีก็อาจมีความทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงานที่ถูกกล่าวอ้างว่าสั่งการเรื่องใดเรื่องหนึ่งกับผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น เช่น การเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับมาตรการของรัฐซึ่งระบุว่า ขณะนี้ร้านนวด-สปาสามารถเปิดให้บริการตามปกติได้แล้ว แต่ยังคงห้ามนวดบริเวณใบหน้าหรือช่วงตัวด้านบน โดยซัวร์ก่อนแชร์ตรวจสอบประเด็นดังกล่าวกับอธิบดีกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งระบุว่า ปัจจุบันรัฐบาลได้ผ่อนปรนมาตรการให้กับร้านนวด-สปาในระยะที่ 4 แล้ว โดยสามารถให้บริการนวดได้ตามปกติ ไม่มีการกำหนดจุดห้ามนวด ใดก็ตาม ผู้ให้และผู้รับบริการควรสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา และงดการพูดคุยกันระหว่างนวด เพื่อลดความเสี่ยงการแพร่เชื้อให้น้อยที่สุด ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แหล่งอ้างอิงดังกล่าวมีความทับซ้อนกันระหว่างบุคลากรในกระทรวงสาธารณสุขผู้ออกมาตรการป้องกันการแพร่ระบาด และผู้เชี่ยวชาญด้าน การ ให้ บริการ สุข ภาพ

ซึ่งแนะนำวิธีปฏิบัติตนในช่วงโควิด-19 (ซัวร์ก่อนแชร์, 27 มิถุนายน 2563) เป็นต้น

ภาพที่ 55 : ตัวอย่างการตรวจสอบเนื้อหาจากแหล่งอ้างอิงที่มีความทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงานที่ถูกกล่าวอ้างว่าสั่งการ และผู้เชี่ยวชาญ (ซัวร์ก่อนแชร์, 27 มิถุนายน 2563)

โดยสรุป ซัวร์ก่อนแชร์ใช้วิธีการนำเสนอแบบการรายงานเชิงอธิบาย (explanatory reporting) ที่มุ่งให้ความรู้และความกระจ่างในเรื่องหนึ่ง ๆ เนื้อหาบางส่วนจึงแตกต่างจากการรายงานของ AFP Fact Check และ fact-checker อื่นตรงที่ไม่ได้ตั้งต้นจากเนื้อหาที่ผิดหรือบิดเบือนโดยตรง แม้จะไม่ได้เจาะจงไปที่ตัวเนื้อหาเท็จที่เป็นต้นเรื่อง นอกจากนี้ การนำเสนอของซัวร์ก่อนแชร์ก็สอดคล้องกับวิธีการ “truth sandwich” ที่นักวิชาการด้านวารสารศาสตร์แนะนำให้ใช้ในการชี้แจงข้อเท็จจริงเพื่อหักล้างกับข้อมูลเท็จ เพราะมุ่งขยายเสียง (amplify) ข้อเท็จจริงที่มีหลักฐานหรือมีแหล่งอ้างอิงยืนยัน ทั้งยังช่วยป้องกันการแพร่กระจายของข้อมูลเท็จที่เป็นต้นเรื่อง เพราะไม่ได้โยกกลับไปยังเนื้อหานั้นหรือแนบลิงค์ต้นทางมาในรายงานด้วย.

ค. ผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้รับความสนใจสูงจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและ Cofact

การวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้รับความสนใจสูงจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (15 เรื่อง) และ Cofact (5 เรื่อง) พบว่า มีทั้งเรื่องนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเยียวยาของรัฐ และการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค เนื้อหาเหล่านี้สะท้อนความกังวลและสับสนของประชาชนต่อการระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่ยังไม่มีความเข้าใจ และมาตรการของรัฐที่ยังไม่ได้รับความกระจ่าง โดยส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่ต้องการแจ้งเตือนประชาชนมากกว่าจะมีเจตนาที่สร้างความตื่นตระหนกหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐอย่างตรงไปตรงมา

ในส่วนเนื้อหาการแจ้งเตือนของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่มียอด engagement สูงสุด พบว่าเกือบทั้งหมดเป็นการแก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับมาตรการช่วยเหลือเยียวยาด้านการเงิน โดยเนื้อหาต้นทางที่เป็นข้อมูลเท็จบางเรื่องเข้าข่ายหลอกลวงประชาชน เช่น การสร้างแอปพลิเคชันหรือเพจเฟซบุ๊กปลอมเพื่อเก็บข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้ ซึ่งสะท้อนการหวังผลทางธุรกิจของผู้สร้างเนื้อหา แต่ผู้ใช้รายอื่น ๆ อาจไม่ทราบว่าเป็นข้อมูลเท็จและส่งต่อด้วยความหวังดี ขณะที่บางเนื้อหาเป็นการให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือคลาดเคลื่อน แต่ไม่แสดงเจตนาหลอกลวงชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในกรณีเช่นนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ fact-checker จำเป็นต้องแจ้งให้ประชาชนทราบข้อเท็จจริงโดยเร็วและครบถ้วนเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

ส่วนในเรื่องชาวอินเดียติดเชื้อโควิด-19 เซาเหมาลำเครื่องบินส่วนตัวมายังไทยนั้น เนื้อหาต้นทางเป็นเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจผิดเนื่องจากแปลข้อมูลคลาดเคลื่อนและเชื่อมโยงข้อเท็จจริง 2 ส่วนที่ไม่สอดคล้องกัน ในการแก้ไขความเข้าใจผิดนี้ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชน และ fact-checker ควรอธิบายข้อมูลแต่ละประเด็นให้กระจ่าง ไม่ใช่ตอบเฉพาะประเด็นที่มีการรายงานคลาดเคลื่อนเท่านั้น เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่รอบด้านและสามารถไว้วางใจข้อมูลจากภาครัฐและสื่อมวลชนได้

ตารางที่ 2 : เนื้อหาการแจ้งเตือนของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่มียอด engagement สูงสุด 10 อันดับ

อันดับ	วันที่ เผยแพร่	เรื่อง	Engagement
1	8 มิถุนายน 2563	ออมสินจัดทำแอปฯ ลงทะเบียนกู้เงินฉุกเฉิน สูงสุด 50,000 บาท	498
2	7 ธันวาคม 2563	รัฐฯ ช่วยเหลือคนพิการ แจกเงินคนละ 1,000 บาท	435
3	2 ธันวาคม 2563	ปรับเบี้ยผู้สูงอายุใหม่ เพิ่มเงินให้ 100 บาท ทุก คน	389
4	25 เมษายน 2564	ชาวต่างชาติอินเดียติดเชื้อโควิด-19 เช้า เครื่องบินเหมาลำ เข้าประเทศไทย จำนวน 7 ราย	281
5	16 ธันวาคม 2563	รัฐฯ แจกเงินปีใหม่ 1,000 บาท สำหรับผู้ถือ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ	280
6	3 มิถุนายน 2563	เฟซบุ๊กธนาคารออมสินสาขานาสาร ให้ส่ง ข้อมูลส่วนตัว เพื่อรับเงินและของกิน	190
7	29 มีนาคม 2564	ธ.ออมสินปล่อยสินเชื่อเงินด่วน 50,000- 100,000 ผ่อนชำระ 9 ปี ไม่ต้องมี คนค้ำ	151
8	30 มีนาคม 2564	เลขบัญชีใหม่ สำหรับบริจาคเงินบำรุง โรงพยาบาลสงฆ์	127
9	13 ธันวาคม 2563	กองสลากฯ ให้เลขออกรางวัลล่วงหน้า กับคนที่ ทำงานในกองสลากฯ	96
10	28 ตุลาคม 2563	คลินิกแก้หนี้ ดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาท ดำเนินการ ผ่านธนาคารออมสิน กรุงเทพ และ ธ.ก.ส.	94

27 July 2021

ในส่วนเนื้อหาการแจ้งเตือนของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่พบว่ามี การเผยแพร่ซ้ำมากที่สุด 5 อันดับ พบว่าทั้งหมดเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการ แพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค เนื้อหาดังกล่าวเป็นการแจ้งเตือน ที่ไม่สะท้อนแรงจูงใจในเชิงธุรกิจชัดเจน เพราะไม่ได้มีการขายพวง สิ้นค้าหรือสร้างความตื่นตระหนก โดยเน้นการป้องกัน-รักษาที่ทำได้เอง เช่น ดื่มน้ำบ่อย ๆ ไม่จ้องจอนาน ๆ กินอาหารต่าง ใช้น้ำมะนาว/น้ำเกลือ/ น้ำขิงล้างคอ รักษาความสะอาด

ตารางที่ 3 : เนื้อหาการแจ้งเตือนของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่มีการ แพร่ซ้ำมากที่สุด 5 อันดับ

อันดับ	วันที่เผยแพร่	เรื่อง	จำนวน การ แพร่ซ้ำ
1	8 มิถุนายน 2563	เล่นมือถือในที่มืดนาน ทำให้เป็นมะเร็งตาหรือตา บอดถาวร	4
2	7 ธันวาคม 2563	กินอาหารที่เป็นต่างสามารถฆ่าเชื้อ COVID-19 ได้	4
3	2 ธันวาคม 2563	วิธีป้องกันโควิด-19 ด้วยการรักษาความชุ่มชื้น ของเยื่อเมือกลำคอ	4
4	25 เมษายน 2564	คลิปเสียงจากไปรษณีย์ แจ้งลูกค้าให้ระวังพัสดุมี เชื้อโควิด-19	3
5	16 ธันวาคม 2563	คลิปเสียงคนบตี คณะแพทย์ศิริราช แนะนำใช้น้ำ เกลือ น้ำมะนาว หรือน้ำขิงล้างคอ เพื่อฆ่าเชื้อ โควิด-19	3

ข้อมูลนี้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ Cofact พบเนื้อหา 5 เรื่องที่มีการส่ง ต่อซ้ำ ๆ และยังไหลเวียนอยู่ในพื้นที่การสื่อสาร แม้จะมีการชี้แจง

ข้อเท็จจริงจากผู้ถูกกล่าวอ้างหรือตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญว่าเป็น
ข้อมูลเท็จแล้วก็ตาม³ ได้แก่

1. คลิปเสียงความยาว 1.20 นาที อ้างว่าเป็นเสียงของ นพ.
ประสิทธิ์ วัฒนาภา คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯ โดยขอ
ความร่วมมือให้ประชาชนคนไทยในการล็อกดาวน์
2. การดื่มน้ำมะนาวฆ่าเชื้อโควิด-19 ได้
3. เลือดเป็นต่างมีโอกาสติดไวรัสโควิด-19 ได้น้อยลง
4. พัสตูโปรษณีย์เป็นแหล่งแพร่เชื้อโควิด-19
5. ยืนตากแดดฆ่าเชื้อโควิด-19 ในร่างกายได้

ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า ท่ามกลางสถานการณ์ระบาดของโควิด-19
ประชาชนต้องการข้อมูลจะนำไปใช้ในการป้องกันและรักษาตนเองจาก
อาการป่วยได้ โดยเฉพาะวิธีการที่สามารถดำเนินการได้เองโดยไม่ต้อง
พึ่งพาปัจจัยภายนอกมากนัก หรือมีการอ้างแหล่งข้อมูลที่เป็น
ผู้เชี่ยวชาญหรือข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้เพราะในสภาพการณ์ที่
ประชาชนยังไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง
 อีกทั้งยังได้รับวัคซีนอย่างจำกัด จึงจำเป็นต้องพึ่งพาข้อมูลที่สอดคล้อง
กับวิถีชีวิตเดิมเพื่อป้องกันและรักษาอาการป่วยได้ด้วยตนเอง
 แม้จะเป็นข้อมูลเท็จก็ตาม ดังนั้น トラบิตที่ประชาชนยังไม่สามารถ
เข้าถึงระบบบริการสาธารณสุขเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ การสื่อสาร
ข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียวก็อาจจะไม่ช่วยลดการแพร่กระจายของ
ข้อมูลเท็จได้

3

https://www.facebook.com/CofactThailand/photos/a.117674573220663/223520802636039/?type=3&_rdc=2&_rdr

ง. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาพรวมของเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโควิด-19

1.1 หัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโควิด-19

ผลการวิเคราะห์พบว่าสัดส่วนเนื้อหาที่ fact-checker นำเสนอมากที่สุดคือการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค ตามด้วยนโยบายและมาตรการรัฐ และการรายงานสถานการณ์ติดเชื้อ-การระบาด โดย Cofact, AFP Fact Check และซัวร์ก่อนแชร์นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรคมากที่สุด ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีสัดส่วนมากกว่าเนื้อหาอื่น ๆ กว่าเท่าตัว ขณะที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ติดเชื้อ-การระบาดมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและ Cofact ซึ่งตรวจสอบเนื้อหาที่มาจากแหล่งของประชาชน นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายรัฐกว่า 1 ใน 3 ของหัวข้อที่รายงาน ขณะที่ AFP Fact Check รายงานเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ในต่างประเทศมากกว่า fact-checker ที่ตั้งอยู่ในไทย โดยมีจุดแข็งจากการเป็นองค์กรสื่อนานาชาติ ทำให้สามารถระดมทรัพยากรหน่วยตรวจสอบข้อเท็จจริงในหลายประเทศได้

ตารางที่ 4 : เปรียบเทียบสัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ fact-checker ตรวจสอบ

หัวข้อ	ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม	Cofact	AFP Fact Check	ซัวร์ก่อนแชร์	ค่าเฉลี่ย
การแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค	23	43	50	87	50.75
นโยบายและมาตรการรัฐ	36	33	7	5	20.25

การรายงาน สถานการณ์ติด เชื้อ-ระบาด	39	16	4	1	15
สถานการณ์ใน ต่างประเทศ	2	4	34	1	10.25
การบริจาคและ โปรโมชั่นของ ภาคเอกชน	0	3	2	1	1.5
ผลกระทบจากการ ระบาด	0	1	0	3	1
อื่น ๆ	0	0	3	2	1.25
รวม	100	100	100	100	

หมายเหตุ: จำนวนที่นำเสนอเป็นร้อยละ

เมื่อพิจารณาเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ การป้องกัน และ
การรักษาโรคโควิด-19 ที่ fact-checker ตรวจสอบและรายงาน พบว่า
เรื่องที่ถูกนำเสนอในสัดส่วนมากคือ สมุนไพรและอาหารสำหรับป้องกัน
และรักษาโรค ผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีสำหรับการตรวจสอบ ป้องกัน
และรักษาโรค วิถีปฏิบัติเพื่อตรวจสอบ ป้องกัน และรักษาโรค การพัฒนา
วัคซีนป้องกันและยารักษาโรค และวิธีการติดและแพร่กระจายเชื้อ ส่วน
เนื้อหาที่มีสัดส่วนไม่มากนักคืออาการของโรคและข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อ
ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่

ตารางที่ 5 : เปรียบเทียบสัดส่วนหัวข้อของเนื้อหาเกี่ยวกับโรคโควิด-19
ที่ fact-checker ตรวจสอบ

หัวข้อ	ศูนย์ ต่อต้าน ข่าวปลอม	Cofact	AFP Fact Check	ซัวร์ก่อน แชร์	ค่าเฉลี่ย
--------	------------------------------	--------	----------------------	-------------------	-----------

สมุนไพร-อาหาร สำหรับป้องกัน- รักษาโรค	43	14	19	10	21.5
ผลิตภัณฑ์- เทคโนโลยีสำหรับ ตรวจสอบ-ป้องกัน- รักษาโรค	24	21	22	18	21.25
วิถีปฏิบัติเพื่อ ตรวจสอบ-ป้องกัน- รักษาโรค	13	12	16	33	18.5
การพัฒนาวัคซีน ป้องกันโรค-ยา รักษาโรค	10	22	16	9	14.25
วิธีการติดเชื้อ- แพร่กระจายเชื้อ	6	20	16	14	14
อาการของโรค	2	6	6	9	5.75
ข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อ ไวรัส	2	5	5	7	4.75
รวม	100	100	100	100	

หมายเหตุ: จำนวนที่นำเสนอเป็นร้อยละ

ข้อค้นพบจากข้อมูล 2 ชุดนี้สะท้อนว่าเนื้อหาที่ประชาชนและ fact-checker ให้ความสำคัญเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของคนทั่วไปโดยตรง ทั้งเรื่องอาหารการกินและสมุนไพร ผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีที่ประชาชนธรรมดาสามารถนำมาใช้ได้ วิธีการปฏิบัติตน และวิธีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อและแพร่เชื้อ พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ รวมไปถึงนโยบายและมาตรการของรัฐที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า หากประชาชนได้รับข้อมูลเท็จหรือข้อมูลที่ทำให้เข้าใจผิดในประเด็นเหล่านี้ ก็จะมีผลต่อสุขภาพและการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพของประชาชนในภาวะวิกฤตเช่นกัน

เนื้อหาที่พบมีทั้งข้อความและภาพที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดด้วยการอ้างข้อเท็จจริงเพียงด้านเดียว เชื่อมโยงข้อเท็จจริงกับข้อมูลเท็จ นำภาพจากเหตุการณ์อื่นมากล่าวอ้างว่าเป็นอีกเหตุการณ์ รวมถึงการกล่าวอ้างโดยไม่มีหลักฐานยืนยัน อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่พบไม่แสดงให้เห็นว่าผู้สื่อสารมีเจตนาสร้างความตื่นตระหนก มุ่งร้าย หรือโจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน แม้จะมีข้อความที่สะท้อนความไม่ไว้วางใจในภาครัฐ เช่น “ปิดข่าว” ในพื้นที่ที่กล่าวอ้างว่าพบการติดเชื้อหรือแพร่ระบาด แต่ข้อความที่ตามมามักเป็นการแจ้งเตือนให้คนในชุมชนหรือประชาชนทั่วไประมัดระวัง รักษาสุขภาพ หรือเตรียมพร้อมมากกว่าจะเน้นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐโดยตรง

ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับอาหาร สมุนไพร ผลิตภัณฑ์ และเทคโนโลยีที่ใช้ตรวจสอบ ป้องกัน และรักษาโรคที่พบในข้อมูลชุดนี้ส่วนใหญ่เป็นการแจ้งเตือน ขณะที่ข้อความที่หวังผลทางธุรกิจชัดเจนอย่างการโฆษณาเกินจริงหรือหลอกลวงเพื่อขายสินค้าและบริการมีไม่มากนัก และพบว่าเนื้อหาการแจ้งเตือนข้อมูลเท็จจาก fact-checker ในประเด็นนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนสูง สะท้อนว่าประชาชนมีความตื่นตัวที่จะรับข้อมูลข่าวสารที่มีผลต่อการดำรงชีวิต และหากได้รับข้อเท็จจริงอย่างทันท่วงที ก็พร้อมที่จะส่งต่อข้อมูลเพื่อแจ้งเตือนคนอื่น ๆ เช่นกัน

เมื่อพิจารณาแนวโน้มของการนำเสนอเนื้อหา พบว่ามีปริมาณเนื้อหาสูงสุดในช่วงการระบาดระลอกแรก โดยเฉพาะช่วงมีนาคม-เมษายน 2563 เนื่องจากโควิด-19 เป็นโรคอุบัติใหม่ที่ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมยังไม่คุ้นเคย อีกทั้งสถานการณ์การติดเชื้อพัฒนาเป็นการแพร่ระบาดอย่างรวดเร็ว สภาวะเช่นนี้ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจ สับสน และวิตกกังวลต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และต้องการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันสำหรับการวางแผนชีวิต ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงข้อมูลเท็จ จึงลั่งไหลและหมุนเวียน (circulate) อย่างรวดเร็วระหว่างผู้แสดงฝ่ายต่าง ๆ ในนิเวศข่าวสารซึ่งมีเป้าประสงค์ในการสื่อสารที่แตกต่างกันไป

อย่างไรก็ตาม ปริมาณการนำเสนอเนื้อหาของ fact-checker ลดลงหลังจากการระบาดระลอกแรก แม้จะมีปริมาณเพิ่มขึ้นอีกครั้ง ในช่วงการระบาดระลอกที่ 2 เมื่อปลายปี 2563 และระลอกที่ 3 ช่วงต้นปี 2564 แต่ก็น้อยกว่าปริมาณเนื้อหาในการระบาดระลอกแรกกว่าเท่าตัว ทั้งนี้ ข้อมูลชุดนี้ไม่สามารถอธิบายว่าจำนวนเนื้อหาที่ลดลงเป็นเพราะปริมาณข้อมูล (ทั้งจริงและเท็จ) ที่ประชาชนสื่อสารกันในนิเวศข้อมูลข่าวสารลดลง หรือ fact-checker ตรวจสอบและรายงานเนื้อหาน้อยลงจากการระบาดระลอกแรก จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าประชาชนมีความเข้าใจในหัวข้อที่เคยตั้งคำถามหรือสับสนในช่วงการระบาดระลอกแรกแล้ว หรือ fact-checker เห็นว่าเป็นเรื่องที่เคยนำเสนอไปแล้ว จึงไม่ตรวจสอบและนำเสนออีก หรือเพราะสาเหตุอื่น

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า สถานการณ์ระบาดของโรคอุบัติใหม่แปรเปลี่ยนอยู่เสมอ โดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของสถานการณ์ในหลายด้านและหลายระดับ ด้วยเหตุนี้ ความต้องการข้อมูลข่าวสารของประชาชนเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์จึงเปลี่ยนไปตามกับพัฒนาการของสถานการณ์ ผู้สื่อสารต้องจำแนกแยกแยะข้อมูลที่ สามารถสรุปได้และมีหลักฐานสนับสนุนชัดเจนแล้วในขณะที่สื่อสาร กับข้อมูลที่ยังไม่หยุดนิ่งและอาจมีหลักฐานที่ไม่ตรงกัน โดยชี้แจงข้อจำกัดเหล่านี้ให้กระจ่าง เพื่อให้ไม่เกิดการนำข้อมูลไปนำเสนอเพียงส่วนเดียว ใช้อย่างผิดบริบท หรือถูกบิดเบือนจนทำให้ประชาชนเข้าใจผิด

1.2 แหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อเท็จจริง

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยสามารถนำมาข้อมูลจาก fact-checker มาวิเคราะห์ร่วมกันได้คือการใช้แหล่งอ้างอิงเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยพบว่า fact-checker มีจุดเด่นในการใช้แหล่งอ้างอิงแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะองค์กรและวิธีการตรวจสอบข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม ในภาพรวม แหล่งอ้างอิงที่เป็นผู้เชี่ยวชาญถูกนำมาใช้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอมากที่สุดคือเรื่องการแพร่เชื้อ การป้องกัน และการรักษาโรค ที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะทางในการอธิบายข้อเท็จจริง

ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับแหล่งอ้างอิงที่เป็นผู้เชี่ยวชาญคือมาจากสังกัดที่หลากหลาย ทั้งนักวิชาการ-อาจารย์จากสถาบันอุดมศึกษา บุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข นักวิชาการหรือผู้บริหารของหน่วยงานราชการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงนักวิชาการอิสระ รวมถึงผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ช่องทางการสื่อสารของตนเองโดยไม่ได้ผ่านต้นสังกัดจนมีผู้ติดตามจำนวนมากบนพื้นที่ออนไลน์ ประเด็นนี้สะท้อนว่าเรื่องโรคระบาด การรักษาสุขภาพ ระบบสาธารณสุข และผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดเป็นประเด็นที่ต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการอธิบาย แต่ก็มีแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือจำนวนมากที่สามารถให้ข้อเท็จจริงเพื่อโต้ตอบข้อเท็จจริงและสร้างความเข้าใจในประเด็นนี้ได้ ทั้งสื่อมวลชน fact-checker และประชาชน จึงควรเข้าถึงแหล่งข้อมูลเหล่านี้ เพื่อให้ได้รับข้อเท็จจริงที่หลากหลาย และตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ได้เมื่อข้อมูลที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญไม่สอดคล้องกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะมากกว่าการที่ข้อมูลถูกผูกขาดอยู่ที่ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและไม่สามารถตรวจสอบได้

นอกจากนี้ ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ในกรณีหน่วยงานรัฐที่เป็นแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อเท็จจริงทำงานหลายบทบาท โดยเป็นทั้งผู้กำหนดนโยบาย ผู้ดำเนินงานตามนโยบายและมาตรการของรัฐ และผู้เชี่ยวชาญ ข้อเท็จจริงจากผู้เชี่ยวชาญในสังกัดหน่วยงานราชการอาจเป็นที่น่าเชื่อถือในบรรยากาศทางการเมืองและสังคมที่ประชาชนมีความไว้วางใจภาครัฐในระดับสูง แต่ในภาวะที่ประชาชนไม่เชื่อมั่นในการทำงานของภาครัฐ ข้อเท็จจริงจากผู้เชี่ยวชาญในสังกัดหน่วยงานราชการอาจถูกปฏิเสธได้ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงควรพิจารณาบทบาทในการตรวจสอบข้อเท็จจริงแต่ละเรื่องว่าอยู่ในสถานะใด และกำหนดผู้ที่สื่อสารข้อเท็จจริงสู่สาธารณะให้สอดคล้องกับแต่ละบทบาท

ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการคือสื่อมวลชนเป็นแหล่งอ้างอิงอันดับรองลงมา โดยเฉพาะในการตรวจสอบของ Cofact ที่เป็นชุมชนผู้ตรวจสอบภาคประชาชน ซึ่งสะท้อนว่าประชาชนยังเห็นว่าข้อมูลที่สื่อมวลชนนำเสนอเป็นข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ ข้อค้นพบนี้จึงแสดงให้เห็น

เห็นว่าสื่อมวลชนในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบข้อเท็จจริงและเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของประชาชน ด้วยเหตุนี้สื่อมวลชนจึงควรให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานตามหลักปรัชญาวิชาชีพวารสารศาสตร์ในการเสนอข้อเท็จจริงที่เที่ยงตรง (accurate) ครบถ้วน รอบด้าน โดยพิจารณาจากหลักมิติและหลายมุมมอง โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤตซึ่งประชาชนต้องการข้อมูลข่าวสารคุณภาพเพื่อปกป้องตนเองและสังคมจากอันตรายและความเสี่ยง นอกจากนี้ เมื่อการนำเสนอเนื้อหาทางช่องทางสื่อใหม่ต่าง ๆ ของสื่อมวลชนถูกนำมาใช้เพื่อยืนยันข้อเท็จจริง การรายงานจึงจำเป็นต้องให้ข้อเท็จจริงที่เที่ยงตรง รวมถึงระบุเงื่อนไขเชิงเวลาหรือข้อมูลที่ยังไม่สามารถยืนยันได้ในขณะนั้น ควบคู่ไปกับการรายงานที่ทันต่อสถานการณ์วิกฤตที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

ขณะเดียวกัน การจำกัดและปิดกั้นเสรีภาพของสื่อมวลชน รวมถึงสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นของพลเมืองในภาวะวิกฤต จะยิ่งทำให้ประชาชนสับสนและขาดแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ จนนำไปสู่ความตื่นตระหนกหรือไม่ไว้วางใจต่อรัฐหรือระหว่างกลุ่มสังคมต่าง ๆ ได้

ตารางที่ 6 : เปรียบเทียบสัดส่วนแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 ของ fact-checker

แหล่งอ้างอิง	ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม	Cofact	AFP Fact Check	ซัวร์ก่อนแชร์	ค่าเฉลี่ย
ผู้เชี่ยวชาญ	17	4	34	94	37.25
สื่อมวลชน	1	68	7	3	19.75
องค์กร/บุคคลที่ถูกกล่าวอ้าง	40	4	26	3	18.25

แหล่งอ้างอิง	ศูนย์ ต่อต้าน ข่าว ปลอม	Cofact	AFP Fact Check	ซัวร์ก่อน แชร์	ค่าเฉลี่ย
หน่วยงานราชการที่ รับผิดชอบ	42	2	6	0	12.5
การสืบค้น/ตรวจสอบ ข้อมูลย้อนหลัง	0	0	23	0	5.75
Fact-checker	0	10	4	0	3.5
ผู้มีอิทธิพลทาง ออนไลน์ (online influencer)	0	3	0	0	0.75
อื่น ๆ	0	1	0	0	0.25
ไม่ระบุแหล่งอ้างอิง	0	8	0	0	2
รวม	100	100	100	100	

หมายเหตุ: จำนวนที่น่าเสนอเป็นร้อยละ

ผลการศึกษายังแสดงให้เห็นวิธีการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่หลากหลาย รวมทั้งนวัตกรรมที่ประชาชนผู้ใช้สื่อทั่วไปสามารถนำไปใช้เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้นได้ โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับการตรวจสอบ (verify) ด้วยการสอบถามหรือสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลต้นทางเท่านั้น ซึ่งในวิกฤตการระบาดของโควิด-19 พบว่าส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานราชการหรือองค์กรที่ประชาชนทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย วิธีการที่น่าสนใจคือการสืบค้นและตรวจสอบเบื้องต้นจากร่องรอยทางดิจิทัล (digital footprint) ของประเด็นหรือเนื้อหาที่ถูกตั้งคำถาม ไม่ว่าจะเป็นการสืบค้นเนื้อหาที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ออนไลน์เพื่อเทียบเคียง หรือตรวจสอบการประเมินเนื้อหาจากผู้ใช้สื่อออนไลน์อื่น ๆ (lateral reading)⁴ รวมถึงการค้นหภาพและคลิปย้อนหลัง (reverse image

⁴ <https://cor.stanford.edu/curriculum/collections/teaching-lateral-reading/>

search) เพื่อตรวจสอบความจริงแท้ของภาพและคลิปที่ได้รับมา แนวทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเรื่องการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media, Information, and Digital Literacy: MIDL) รวมถึงการรู้เท่าทันข่าวสาร (news literacy) เพื่อให้ประชาชนมีสมรรถนะในการตั้งคำถามต่อข่าวสารและสารสนเทศอื่น ๆ และตรวจสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้นได้เอง อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนจะมีภูมิคุ้มกันต่อการแพร่กระจายของข้อมูลผิดพลาดและข้อมูลบิดเบือนผ่านการพัฒนาสมรรถนะเหล่านี้และนำไปใช้ได้ต้องมีประสิทธิภาพ ต้องขึ้นอยู่กับ การรับประกันสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการแสดงความคิดเห็นของพลเมือง เสรีภาพในนิเวศข้อมูลข่าวสาร และโครงสร้างข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะบนพื้นที่ออนไลน์ ที่เปิดให้สาธารณะเข้าถึงได้อย่างครบถ้วน ทันสถานการณ์ โปร่งใส และนำไปใช้งานต่อได้ง่ายด้วย

2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการสื่อสารนโยบายสาธารณะและการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 ดังนี้

2.1 นโยบายการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลที่เที่ยงตรง โปร่งใส และทันต่อสถานการณ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของภาครัฐ ป้องกันความสับสนและเข้าใจผิดของประชาชน และรับรองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะและบริการสาธารณสุขของพลเมือง อันจะนำไปสู่ความไว้วางใจในการฝ่าวิกฤตโรคระบาดร่วมกันในสังคมได้

ภาครัฐควรพัฒนาฐานข้อมูลออนไลน์ที่บูรณาการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ระบาดและผลกระทบ เช่น สถานการณ์ผู้ติดเชื้อ พื้นที่ระบาด ระบบบริการสาธารณสุข การจัดหาและจัดสรรวัคซีน และยารักษาโรค การจัดสรรงบประมาณและเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือเยียวยาต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งแบบที่ประชาชนอ่านได้เข้าใจง่ายและรูปแบบ

ที่โปรแกรมอ่านได้ (machine-readable format) รวมทั้งส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมและประชาชนนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ปัญหาในระดับต่าง ๆ และรับมือกับข้อมูลเท็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การสื่อสารเชิงรุกในประเด็นที่มีผลต่อการใช้ชีวิตของประชาชนโดยตรง ซึ่งมีแนวโน้มจะพบข้อมูลที่ผิด (misinformation) และข้อมูลบิดเบือน (disinformation) โดยอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานที่รับผิดชอบ และระบุช่องทางการติดต่อที่ชัดเจน

ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลเหล่านี้มาเสนอใหม่ได้เมื่อสถานการณ์มีความใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เช่น เมื่อพบผู้ติดเชื้อในชุมชน เมื่อเกิดการระบาดระลอกใหม่ อย่างไรก็ตาม ต้องสื่อสารข้อมูลที่เที่ยงตรงและครบถ้วน หากมีข้อมูลใหม่หรือเปลี่ยนแปลงไปจากเนื้อหาเดิม ต้องระบุหรือทำสัญลักษณ์ให้เห็นชัดเจนเพื่อป้องกันการเข้าใจผิดหรือการถูกนำไปใช้อย่างผิดบริบท

รูปแบบการสื่อสารที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีการนำเสนออยู่บ้างแล้ว และสามารถนำมาใช้เป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อตรวจสอบและตอบโต้ข้อมูลเท็จได้ เช่น

ก. ภาครัฐ : การรายงานสถานการณ์ประจำวัน ทั้งในรูปแบบ

เอกสารรายงาน ข่าวแจก (press release) หรือสไลด์ที่สรุปสาระสำคัญที่สามารถสืบค้นทางโปรแกรมการค้นหาได้ง่าย การสื่อสารในสถานการณ์ฉุกเฉินหรือเร่งด่วนผ่านช่องทางที่เป็นทางการควบคู่กับช่องทางโซเชียลมีเดียซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ติดตามหรือไม่สามารถเข้าถึงได้ อินโฟกราฟิกชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นพื้นฐาน (factsheet) เป็นต้น

ข. **สื่อมวลชน**: วางแผนผลิตและนำเสนอเนื้อหาที่สามารถนำมาใช้ได้โดยไม่ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา (evergreen content) และการรายงานเชิงอธิบาย (explanatory reporting) ที่เหมาะสมกับ

ช่องทางสื่อใหม่ที่แตกต่างกัน **เสี่ยงการใช้ข้อความขนาดสั้น และภาพที่ไม่ได้อธิบายบริบทชัดเจน**

- ค. สื่อขององค์กรภาคประชาสังคม และผู้มีอิทธิพลทางออนไลน์ (online influencer): **สื่อสารข้อเท็จจริงด้วยความกระฉ่าง ระบุแหล่งอ้างอิงให้ครบถ้วนและชัดเจน แยกแยะการนำเสนอข้อเท็จจริง การวิเคราะห์ และความคิดเห็นให้ชัดเจน**

2.3 การส่งเสริมและสร้างความแข็งแกร่งให้กับการตรวจสอบของภาคประชาชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อเท็จจริงและการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะของพลเมือง

ผลการศึกษาพบว่าแนวทาง crowdsourcing ของชุมชนตรวจสอบข้อเท็จจริง Cofact ตั้งคำถามและข้อสังเกตต่อเนื้อหาในปริมาณมาก ซึ่งหน่วยงานราชการและสื่อมวลชนไม่สามารถตรวจสอบได้ทั้งหมดแม้จะเข้าถึงแหล่งอ้างอิงที่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงหรือผู้เชี่ยวชาญได้มากกว่า ดังนั้น ภาคส่วนต่าง ๆ จึงควรสนับสนุนการตรวจสอบของภาคประชาชน และการสร้างภาคีเครือข่ายระหว่าง fact-checker ของภาคประชาชนกับองค์กรอื่น ๆ **รวมทั้งผู้มีอิทธิพลทางออนไลน์ซึ่งให้ข้อมูลในฐานะผู้เชี่ยวชาญ** เพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้นหรือพัฒนาทักษะการตรวจสอบข้อเท็จจริงขั้นสูงได้

ด้วยเหตุนี้ เสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเสรีภาพในการพูดของประชาชนจึงถูกลิดรอนและปิดกั้นไม่ได้ เพราะนอกจากจะทำให้ขาดแหล่งตรวจสอบข้อเท็จจริงที่สำคัญแล้ว ยังทำให้ประชาชนไม่ไว้วางใจรัฐเพิ่มขึ้น

2.4 การส่งเสริมและสร้างความแข็งแกร่งให้งานวารสารศาสตร์คุณภาพ (Quality Journalism) เพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือและสถาบันที่สามารถตรวจสอบการกำหนดนโยบายสาธารณะได้

ผลการศึกษาพบว่าสื่อมวลชนเป็นทั้งแหล่งอ้างอิงในการตรวจสอบข้อเท็จจริง ขณะเดียวกันก็เป็นกลไกสำคัญในการขยายเสียงข้อมูลที่ทำ

27 July 2021

ให้เกิดความเข้าใจผิดและข้อมูลเท็จให้แพร่กระจายต่อไปได้ ดังนั้น ทั้งองค์กรสื่อ ประชาชน ภาครัฐ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ควรคำนึงถึงความจำเป็นในการผลักดันและรับประกันให้สื่อมวลชนดำเนินงานได้อย่างอิสระและสร้างสรรค์ เพื่อผลิตงานคุณภาพที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชนในภาวะวิกฤตได้

ทั้งนี้ บริษัทเทคโนโลยีที่ให้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์และโซเชียลมีเดียสามารถข้บเน้นให้เนื้อหาจาก fact-checker และงานวารสารศาสตร์ที่มีคุณภาพได้รับการมองเห็น (visibility) ที่เด่นชัดขึ้นและนำไปใช้ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ อาทิ การร่วมมือกับ fact-checker เพื่อให้เข้าถึงและตรวจสอบเนื้อหาที่พบบนแพลตฟอร์ม หรือการเป็นภาคีกับองค์กรสื่อวารสารศาสตร์ในการผลิตและเผยแพร่ข้อเท็จจริงเพื่อหักล้างข้อมูลเท็จในช่วงเวลาวิกฤต ขณะเดียวกัน นโยบายการจัดการเนื้อหา (content moderation) ที่โปร่งใสและมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน รวมถึงการลดแรงจูงใจทางการเงิน (financial incentives) ต่อผู้ผลิตเนื้อหาด้วยคุณภาพและข้อมูลเท็จของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มก็อาจเป็นแรงกดดันให้ผู้ผลิตสื่อเหล่านี้ถูกลดการมองเห็นและไม่แพร่กระจายในวงกว้างได้